

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 11773

AVRAHAM SUTSKEVERS LIDER
FUN TOGBUKH

Isaiah Spiegel

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ישעיהו שפיגל

אברהם
סוצקעווערס
לידער
פון
טאגבוך

עסרי

קאמיטעט פֿאַר ייִדיש און ייִדישער קולטור

ביבּלוס BIBLOS

תל-אָבֿיבֿ 1979

- ישעיהו שפיגל • אברהם סוצקעווערס לידער פון טאָגבוך • עסיי
- געשריבן זומער 1977 • אַרויסגעגעבן פֿון פֿאַרלאַג ביבלאָס
- תל-אַבֿיבֿ • ישראל •

Yeshayahu Spiegel • Abraham Sutzkevers Lider fun
Togbukh • Essay • Published by Biblos •

נדפס בישראל 1979 Printed in Israel

ספר דב סדר

ביכער וועגן אַברהם סוצקעווער

יחזקאל בראַנשטיין
געזיימסטאָט פֿון אַברהם סוצקעווער, מעקסיקע 1952

פֿון דרײַ וועלטן
אַנטאָלאָגיע. ליטעראַטור און זשורנאַליסטן-פֿאַראַיין "ה. ד. נאַמבערג",
בויענאָס-אַירעס 1953. אַפּשאַצונגען און לידער וועגן און פֿון
אַ. סוצקעווער. אַרױסגעגעבן צו זײַן פֿערציקסטן געבוירן-טאָג

יובֿלבֿוך
צום פֿופֿציקסטן געבוירן-טאָג פֿון אַברהם סוצקעווער
רעדאַקציע: זלמן שזר, דבֿ סדן, מ. גראַס-צימערמאַן. תּל-אַבֿיבֿ 1963

שלמה ביקל
די ברכה פֿון שיינקייט (עסייען וועגן אַברהם סוצקעווער) פֿאַרלאַג
המנורה, תּל-אַבֿיבֿ 1969

יודל מאַרק
אַברהם סוצקעווערס פּאַעטישער וועג, פֿאַרלאַג י. ל. פּרץ, תּל-אַבֿיבֿ 1974

אַברהם נאָווערשטערן
אַברהם סוצקעווער-ביבליאָגראַפֿיע, פֿאַרלאַג ישראל-בוך, תּל-אַבֿיבֿ
1976. פּאַרטעט פֿון אַברהם סוצקעווער: זיגמונט שרעטער

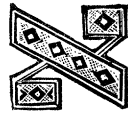
ישעיהו שפּיגל
אַברהם סוצקעווערס לידער פֿון טאַגבוך, פֿאַרלאַג ביבלאָס, תּל-אַבֿיבֿ 1979

י. ח. בילצקי
השיר והמשורר (א. סוצקבר) הוצאת י. ל. פּרץ, תּל-אַבֿיבֿ 1962

Ruth Wisse
Green Aquarium, A critical study at fiftien jiddish prose
poems by Abraham Sutzkever
(אַן אַרבעט פֿאַר אַן „עם-עי דעגרי“ אין פֿילאָסאָפֿיע אין קאַלאַמביע-
אוניווערסיטעט, ניו-יאָרק)

Joseph Leftwich
Abraham Sutzkever, partisan Poet, Thomas Yoseloff,
London—New York 1971

Rachel Ertel
Abraham Sutzkever ou la quête du beau. Revue de l'Ecole
Nationale des Langues Orientales (Extrait). Presses
universitaires de France, 1967

יעדעס מאָל, ווען ס'קומט אויס זיך אַרײַנצווײַטובֿן און גוט זיך אַנצוגורטן מיט אַ סך זעלישע און דמיונישע פּוּחות, פּדי אויפֿצונעמען אַ נײַ לידערבוך פֿון אַבֿרהם סוצקעווער — און טייל מאָל עפעס מפרש זײַן פֿאַר זיך גופּא און אויך פֿאַרן לײַענער וועגן דער זעלטענער מתנה וואָס דער פּאָעט טראָגט צו דער ײִדיש-ליטעראַטור — ווערט מען שוין לכתחילה, נאָך איידער מען ווערט שיכור פֿון דער עשירות, פֿון דער הויכער טעמפּעראַטור פֿון זײַן פּאָעטישן פֿײַער, אַרומגערינגלט פֿון סוצקעווערס טויזנט-גאַמיקער קלאַנגען-כוואַליע און אימאַזשן-סימפּאָניע אין זײַן שוין ביז-אַינצט אויסגעזונגענער פּאָעטיק. וואָרעם, מיר שטייען בײַ זײַנס אַ נײַ בוך אויף סײַ פֿאַר-גאַפֿט, הימל-הויך דערהויבן און אויך באַלד געשלימדערט תּהומיק-טיפּ צווישן די אויסערגעוויינטלעכע געמעלן, מזוי-קאַלישע אינטערמעצאַס און בראשיתדיקע אויסבראַכן פֿון שײַנקײט, דורכן פּישוף-וואָרט פֿון אײַנעם פֿון אונדזערע גרעסטע, וואָס ײִדיש-לשון האָט אַרויסגעגעבן אין משך פֿון דורות.

אויב איך זאָג פֿון אונדזערע גרעסטע, איז די פּוּנה נישט, חלילה, צו פֿאַרמינערן מיט אַ האָר די שוין לאַנג-אַײַנגעפֿונדע-וועטע גרויסקײט און שאַפֿערישע גבֿורה פֿון יענע בעל־יצירה אין ײִדיש, וואָס האָבן אונדזער ליטעראַטור אָנגעטאַן די שענסטע קרוינען, איר געגעבן דעם דויער פֿון אומשטאַרבי-קײט. אָבער אינעם כאַר פֿון די גרויסע ײִדיש-זינגערס זעט

מיר תמיד אויס די פאָעטישע פֿידל פֿון אַברהם סוצקעווער צו פֿאַרמאָגן נאָך עפעס אַזוינס, וואָס די אַנדערע האָבן עס אויך, אָבער אין אַ קלענערער מאָס און שוונג. אַ געהיימע, נייע סטרונע וויבירט ספּאַזמאַטיש אויף זיין פּאָעטישער פֿידל. אָבער וואָס אַזוינס איז די דאָזיקע געהיימע סטרונע? פֿון וואָנען שטאַמען אירע דינסטע, דממה־דקה־דיקסטע כליפּע־רייען? פֿון וואָנען די תּפֿילה־דיקע באַך־פּאַראַגראַפֿן, די פּאָעטישע, בעטהאָווענישע וואַרט־קאָנוולסיעס, וואָס לייען זיך אויף אין דער האַרמאָניע פֿון אַן איבערערדישער שיינ־קייט?

ס'איז שוין אַזוי אַפֿט געשריבן געוואָרן אויסנעמלעך־גוטס און פֿייערלעך־דערהויבנדיקס אין פֿאַרשיידענע נוסחאות וועגן זיינע פּישוף־פֿערזן און שיינקייט־ברכה, מיט וואָס אַברהם סוצקעווער איז געבענטשט געוואָרן, אַז ס'דוכט זיך: וואָס אַזוינס קען מען נאָך צוגעבן צום דאָזיקן כאַר פֿון תּהילה? וואָסערע נייע, נאָך נישט אַרויסגעבראַכטע קריטישע פֿאַרמור־לירונגען, שבחים, אַנאַליזן און פּלערליי אימפרעסיעס וועגן פֿערז, גראַם, מוזיק, בילד, פֿאַרב און ריח פֿון זיין יצירה? מיר ווייסן, אַז זי האָט זיך אָנגעהויבן אונטער די בלענד־דיקע סיבירער קינדהייט־הימלען. דאָרט האָבן זיך צו אים אַנטפלעקט די ערשטע נסיונות און לעבנסגרוילן ביז ער איז דערגאַנגען צום הויכן פּאָעטישן געוויין. אָבער איינצייטיק אויך צום ליכטיקסטן גלויבן אין שיינקייט. און דאָס דווקא בעת די וועלפֿיש־פֿאַרצוקנדיקע יאָרן פֿון ייִדישן טויט אונטער די פּינצטערע, ליידיקע געטאָ־הימלען. למשל:

איך דאַרף זיך נאָך פֿאַרוואַנדלען אין אַ קינד פֿון זעקס צי זיבן,
איך דאַרף צעטרייסלען ווערטער, זייער מאַכטיקע אימפעריע,
איך דאַרף באַשאַפֿן אַנדערע, צו קאָנען אַנדערש ליבן.

19 ת

שוין די אַ שורות ביים אָנהייב פֿון די לידער פֿון טאַגבוך פֿאַר־טרוען אונדז עפעס פֿון זיין געהיימער וואַרט־לאַבאַראַטאָריע. זיי עפֿענען אַ דינע שפּאַרונע אין דער סודות־וועלט פֿון זיין פּאָעטישן חלום: די אַנגסטיקע מלחמה מיט דער "מאַכטיקער אימפעריע" פֿון מענטשלעכן וואַרט, פּדי צו "באַשאַפֿן אַנדערע, צו קאָנען אַנדערש ליבן". און ליבן מיינט דאָ דאָס פּשוטסטע פֿון פּשוטן: עטעמען, לעבן, ליב האָבן די ערד, ביימער, שאַטנס און וואַלקנס מיט אַן אַנדערער ליבשאַפֿט. אַרויסשלאָגן פֿון וואַרט זיין גלוט און אידעע, זיין מאַגיע און זיסן יאָדער. אָפּגעפֿינען אין זיך די געהיימע עלעקסירן און ער וועט שאַפֿן ווי אין אַ פֿאַרפּאַנצערטער פֿעסטונג. דאָ וועט זיין פּאָעטישער

חזיון אויסשפּינען דעם האַרמאַנישן פֿאָדעם פֿאַר זיין פּיטוֹפֿדיק געוועב פֿון רעאַליען און סימבאָליק. דאָס וועט זיין אַ גיגאַנט־טישער געראַנגל פֿון פּאָעטיס צעפֿיבערטן דמיון, וואָס ווייסט נישט פֿון קיין צוימען. אַזעלכע אויפֿטרייסלענדיקע חזיון־האַלוצינאַציעס זענען נאָר צו געפֿינען בשׁ די וועלטפּאָעטן ווי : קיטס, רילקע, רעמבאָ, נאַרוויד, באַדלער, ווערלען. ער וועט אַזוי אַרום אויפֿשטעלן פֿאַר זיך און אויך פֿאַר אונדז די געהיימע פֿאַרצוימטע פֿעסטונג פֿון זיין קרישטאָל־נאַקעט וואַרט, וואָס איז אי ווילקאַניש־רוק, אי שלווהדיק געצוימט מיט ״אַלף־בית פֿון שוויגן״. וואַרעם, וויפֿל אונדזער פּאָעט זאָל נישט וועלן שפּאַלטן זיינע וואַרטאַטאַמען און נישט זוכן אין זיי אַ באַפֿרייענדיקן קערן און באַשייד : ״דאָס טונקלסטע און קלאַרסטע וואַרט פֿון אַלע ווערטער : אמת״ — וועט ער קיין מאָל נישט צוקומען צום דנאָ פֿון אומבאַשיידלעכן : מענטש, צייט, לעבן, טויט. פֿאַראַן אַן אַבסאָלוטע גרענעץ־ליניע פֿון מענטשלעכן מוח און האַרץ ביים אויפֿדעקן די סודות פֿון זיין און נישט־זיין. אַלע גרויסע פּאָעטישע נצחונות פֿירן אין אַלע צייטן צו דער אומדורכדרינגלעכער מויער פֿון איראַציאָנאַלן. הינטער דער דאָזיקער מויער ליגט פֿאַרויגלט דער סוד פֿון אונדזער קומען און אַוועקגיין. און דערפֿאַר זינגט דער פּאָעט :

באַפֿרייען וויל זיך יעדער קלאַנג פֿון מעש און האַלץ
און סטרונע,
געפֿאַנגען איז דאָס מענטשן־לשון הינטער שווערע שטינגן.
שוין צייט זיך איינצוהערן און דערזען דורך אַ שפּאַרונע
ווי שטומע שטילקייט לערנט זיך דעם אַלף־בית פֿון שווינגן.
9 ז

דרך אַגב : פֿון דאָזיקן ״אַלף־בית פֿון שווינגן״ איז שוין נישט ווייט צו דער בעשט־וועלט פֿון אַ צווייטן גרויסן מנגן : י. י. סיגאַל. אויך ער, גראַד ווי סוצקעווער, האָט געפרוּווט (אַבער מיט אַנדערע פּאָעטישע כּוחות) צו שפּאַלטן די וואַרטאַטאַמען פֿון זיינע חזיונות, געזוכט אַ טרייסטנדיקן פּשט, דורך הכּנעה און אמונה, פֿאַר זיינע מענטשלעכע און מעטאַפֿיזישע שפּירונג גען אין אַ וועלט פֿון שגעון און פּוינדיקער מיטלמעסיקייט. גראַד ווי בײַ י. י. סיגאַל שוועבט איבער די איצטיקע סוצקעווער־סטראָפֿן אַ ליכטיקער פּאָעטישער נצחון. זיי זענען סײַ עקסטאַטיש־פֿייערלעך, מיטן בליאַסק פֿון בליצן, סײַ בינאַר־טריב, געשלאָגן און צעבראַכן ווי אַ זיפֿץ און הייסע טרער, וואָס ווערן צו אים געשיקט פֿון דער אַלמאַכט. אַט זינגט סוצקעווער :

ווער וועט בלייבן, וואָס וועט בלייבן ? בלייבן וועט אַ ווינט, בלייבן וועט די בלינדקייט פֿונעם בלינדן וואָס פֿאַרשווינדט. בלייבן וועט אַ סימן פֿונעם ים : אַ שנירל שוים, בלייבן וועט אַ וואַלקנדל פֿאַרטשעפּעט אויף אַ בוים.

ווער וועט בלייבן, וואָס וועט בלייבן ? בלייבן וועט אַ טראַף, בראשיתדיק אַרויסצוגראַזן ווידער זיין באַשאַף. בלייבן וועט אַ פֿידלרויז לכּבוד זיך אַליין, זיבן גראַזן פֿון די גראַזן וועלן זי פֿאַרשטיין.

מער פֿון אַלע שטערן אַזש פֿון צפֿון ביז אַהער, בלייבן וועט דער שטערן וואָס ער פֿאַלט אין סאַמע טרער. שטענדיק וועט אַ טראַפּן וויין אויך בלייבן אין זיין קרוג. ווער וועט בלייבן ? גאַט וועט בלייבן, איז דיר ניט גענוג ?

ז' 16

דער זאַצבוי אין די אויביקע סטראַפֿעס, די ריטמישע עדגאַר עלען פֿאַישע איבערחורונגען ("ווער וועט בלייבן, וואָס וועט בלייבן?"), דער באַזונדערער ווערטער-זיווג — אַלץ באַקומט ביז אים אַ מין געאַמעטרישן פֿישוף. די פֿאַליענדיקע ים-ליניע פֿון "אַ שנירל שוים" ביז צום פֿאַעטישן טראַף זוכן "בראשית-דיק אַרויסצוגראַזן ווידער זיין באַשאַף".

אין די לידער פֿון טאַגבוך טרעפֿן מיר אַן אויסערגעוויינטלעכע אימאַזשן, וואָס קומען פֿון ווייטע שטערן-מרוחקים "פֿון צפֿון ביז אַהער" און זענען אַ געמיש פֿון פֿייער און שניי, פֿון שמיכלען און אויך פֿון ביטערן איראַנישן גרימאַס. זיי שאַפֿן עס דעם האַריזאָנט און תּוכן פֿון זיין נאַרציסטיש לעבנס-געפֿיל. ער בייגט זיך תּמיד אונטער דער משאַ פֿון זענוגען ביז ס'פֿאַרשווינדט צו מאַל דער דיכטערשער פּשט אין דאַזיקן אורוואַלד פֿון שיינקייט. דאַס אַלץ איז אַן אַרגאַנישער טייל פֿון פֿאַעטס אויג און אַטעם. אַלע פֿאַרהוילענע מידבר-פֿליינען, פֿון וואַנען ער גראַבט אויס זיינע זילבן און ווערטער, ווערן אונטער זיינע פֿינגער צו די שענסטע פֿעלדער פֿון פֿאַעטישן בליצקץ, רייץ און חלום ; שניי, שטערן, שטיינער, שמיכלען, שאַטנס און פּנימער רעדן צו אים מיט דער נשמה פֿון וויינענ-דיקע פֿידלרויזן. ס'איז שווער צו געפֿינען אין די יצירות פֿון אונדזערע גרעסטע פֿאַעטן נאָך אַזאַ ענלעכן, פֿאַרפֿישוואַטן וואַרטירעזאַנאַנס ווי אין דער דינאַמישער סוצקעווער-זיווע, הגם זי הענגט עטעריש צווישן חלום און רעאַליטעט. ביידע, סיי זיין גליענדיקער חלום און סיי די טריבע רעאַליטעט זענען געוועבט פֿון אַזעלכע אומצערניסלעכע פֿעדעם, פֿון וואָס ס'איז אויסגעשפּינט דער לעגענדאַר-פֿליענדיקער פֿישוף-דיוואַן.

א קאָמפּליצירטע אומגעזעטיקטיקייט און אַ שטענדיקער דאָרשט נאָך שיינע פּאָעטישע הימלען פֿירן אים דורך אַלע ייִדישע אומגליק־אָפּגרונטן און אויך איבער דער שווערער דאָליע פֿון אַ ייִדישן פּאָעט, צו דער פֿאַנטאַסמאַגאַריע פֿון חלום און העלזען. סוצקעווער איז דער העלזע־ערישסטער און דער סאָמ־נאַמבאָלישסטער פּאָעט אין דער ייִדישער פּאָעזיע. און אויסטערליש: אין דער דאָזיקער וועלט פֿון פֿאַנטאַסמאַגאַריע ווערט ער אויך תּהלימדיק־געקרוינט מיט אַ טויבן־וואָרקענ־דיקער, מילדער ליריק, מיט אַזאַ שפֿע פֿון איבערנאַטירלעכע שפּירונגען, אַז מיר ווערן אויך אַרײַנגעוועבט אין דער זילבער־נער געץ פֿון זײַן שיינעם חלום און טראַגישער וואַרהאַפֿטי־קייט. און דאָס געשעט מחמת דעם הויכן גענוס, וואָס מיר האָבן פֿון זײַן פֿאַנטאַסטיש, אויפֿגעפֿלאַמטן אידעע־פֿײַער. פֿון וואָנען נעמט זיך, שטוינען מיר, צו אַן איינ־איינציג פּאָעטיש האַרץ און גלײַקן מוח אַזאַ אויפֿשוידערנדיקע יצירה־לאַווע, וואָס פֿאַרגיסט אונדז אומאויפֿהערלעך מיט דער קראַפֿט פֿון העלזע־ערישער האַרמאָניע און מיט דער מאַגיע פֿון אַזאַ ליכטיקער התלהבות?

נישט אַנדערש, אַז די דאָזיקע סוצקעווערישע פֿאַנטאַסטיק פֿאַרמאָגט אירע פֿעסטע געזעצן פֿון פּאָעטישער לאַגיק און פֿון אַ קלאַרער באַזינקטיקייט. זיי קומען צום אויסדרוק אין די פּלוצע־טראַוומאַטישע וואַרט־באַהעפֿטונגען (למשל: פּיִדל־רויז, רעגן־וונדער, גורל־וואָלף, קלאַנגען־פּערל, מאַרגנבוים, מושל פֿון זכרון — און נאָך און נאָך): אין דער גאַמער־ריכער מעטאַפֿאָריק, וואָס דערציילן ווי וועגן אַ זעקסטן חוש ביים אויפֿנעמען די נאַטור־סודות און ביים אַנטפּלעקן די אומבאַ־קאַנטע הימלען פֿון אַ נײַער פּאָעטישער וועלט.

אין דער קונסט האָבן בדרך כלל אַלע ביז־איצטיקע גרויסע צוימברעכערס געעפֿנט פֿאַר אונדז מיט זייער קומען די געהיימע טויערן צו אַ נײַעם שיינקייט־אויסדרוק. אפֿשר דער־פֿאַר נעמט זיך אויך די דיקע מויער פֿון אינאָלירטיקייט און איינזאַמקייט ביים פֿאַרויסגאַנג פֿון יעדער גרויסער און זיך באַנײַענדיקער יצירה. אַזאַ קינסטלערישע אינדיווידואַלי־טעט לעבט תּמיד אין שטורעם פֿון שאַפֿן און "אַז ער פּליט אין שטורעם זעט ניט קײנער זײַנע פּליגל" (1' 20). מען דאַרף זײַן באַשאַנקען מיט אַ זעקסטן חוש אַרויסצובײַשפֿן פֿון צוויי און צוואַנציג ייִדישע אותיות אַזעלכע פֿאַרכאַפּנדיקע אוצרות פֿון שיינקייט און צו ווערן דער נס־סוצקעווער, לויטן זאַג פֿון יעקבֿ גלאַטשטיין. און ווער ווייסט וויפֿל אַזעלכע שיינקייטפּלאַסטן וואַרטן נאָך אַנטפּלעקט צו ווערן. אָבער שוין זײַן ביז איצטיק פּאָעטישער פֿאַרמעג האָט אין זיך אַן

אויסטרעלישן חידוש, א ברייטן שטח פֿון איבערערדישע חלומות.

נישט יעדער פֿאָעזיע־געניסער איז מסוגל אַזוי גרינג אויפֿצור־
נעמען דעם דאָזיקן איינמאָליקן, פֿאָעטישן מעדיום. מען דאַרף
האַבן די ראָפֿינירטסטע עסטעטישע קונסטשפּירונג כדי צוצור־
קומען צום קאַנצענטראַט פֿון די טאַגבוך־לידער. זעט אויס,
אַז ביי אַברהם סוצקעווערן איז דער פֿאָעטישער דמיון די
איינציקע רעאַליטעט פֿון אַלטאַג. די באַהעפֿטונג פֿון אות מיט
אות — דער שענסטער ליבשאַפֿט־זיווג, די געהיימסטע פֿאָע־
טישע פֿאַרקנסונג. דאָס זענען זיינע סובסטאַנציאלע פּווחות און
עלעקסירן, וואָס באַוועגן זיינע אימות, חלומות און פֿריידן,
שוין פֿונעם סיבירער קינדהייטשניי אָן, ביז צו די אַרויסגע־
שלאָגענע ניגונים פֿון פֿעלדז און שטייניקן, פֿאַרשטאַרבֿענעם
מידבר. מען ווערט אויפֿגעטרייסלט פֿון זיינע אויסטרעליש־
פֿראַכטיקע אימאַזשן, בעת זיינע סטראַפֿעס ציטערן ווי פֿאַר־
וונדיקטע וויאַלאַנטשעלן.

אַן ווונדן בין איך גאַרנישט. קיינער. ווינציקער ווי קיינער.
כּוּויל בעסער זײַן אַ שלאַכטפֿעלד און אַ סודותדיקע מאַפע.
ז' 22

און אויף דער אַ "סודותדיקער מאַפע" זעט מען שוין באַ־
שימפּערלעך די ערשטע טריט פֿון "אַ רואה ואינו נראה" און
ווי אַ טרער האָט שוואַרצאַפֿלען, פֿון וואַנען ס'פֿאַלט "דער
זויבער פֿון מיין ערשטן ווינטער":

באַשערט איז מיר צו זײַן אויף דר'ערד אַ רואה־ואינו־נראה,
באַשערט צו זען ווי קורץ און אייביק איז דאָס לעבן. הינטער
אַ וואַלקן, ווייס איך, איז פֿאַראַן אַ קליינע טרער, פֿון אירע
שוואַרצאַפֿלען פֿאַלט נאָך אַלץ דער זויבער פֿון מיין ערשטן
ווינטער.

ז' 20

די עקזאַלטירטע פֿאַנטאַזיע פֿאַרשטאַרקט מיט דער נטיה צו
פֿילאָסאָפֿישע, אַדער סאַרקאַסטיש־איראַנישע אַקאַרדן, ווייסט
נישט, בדרך־כּלל, ביי סוצקעווערן פֿון קיין צוימען, וואָס זאַלן
זי אַראָפּנידערן צו מער ראַציאָנאַליסטישע רעגיאָנען. מען
דאַרף שפּאַלטן אַ סך פֿון זיינע פֿיין־געשניצטע דמיונישע
אימאַזשן, כדי צוצוקומען צום קלאַרן הימל פֿון דער פֿאָעטי־
שער אידעע. פֿאַראַן אַבער איצט אַ גאַר נייער, תּוכיקער
שטריך אין די לידער פֿון טאַגבוך, נעמלעך: דער פֿאָעט אין
אים פֿירט מער נישט זײַן פּשרהלאַזע, האַרבע מלחמה מיטן

דורכשניטלעכן און באַשיידענעם וואָרט. ער ראַנגלט זיך נישט מער מיט דער פּשטות. זײַן פֿעדער גײט דאָ אין מלחמה פֿאַר אַלץ, וואָס איז אויך לאַגיש-באַזײניקט, שכלדיק-אַננעמבאַר און טראַדיציאָנעל-שײַן. ער שאַפט אין די טאַגבוך-לידער אַ נײַע סובלימירטע שײַנקייט פֿון אַלע זײַנע ביז איצטיקע דערגריי-כונגען, וואָס טראַגן אין זיך די פּאַעטישע פֿוריע פֿון זעלישע שטורעמס. אָבער די אַלע זײַנע שטורעמס ווערן דאָ באַגלייט דורך דער האַרמאָניע ווי פֿון אַ גאַלאַקטישער געזעצמאַסיקייט. עס שטייען אויף תּחית-המתים די טראַדיציאָנעלע-אַינגעזע-סענע ייִדישע ווערטערפֿלאַנצן, וואָס בליען נאָך אין דער ייִדישער פּאַעזיע מיט דער עשירות פֿון פֿאַלקסטמלעכקייט און רײַנקייט. די טאַגבוך-לידער טרײַפֿן מיט אַ יונג, מסורהדיק בלוט, וואָס רינט פֿון זײַן אָנגעגליטער פֿעדער. דער פּאַעט באַרױקט זיך ערשט דעמאָלט ווען ער זערגרייכט אַ נײַעם נצחון אין זײַן תּמיד אָנגעגליטער שאַפֿערישער תּאוּוה. דוכט זיך, אַז אויך דעמאָלט איז בײַ אים פֿאַראַן דאָס שענסטע געפֿיל, דער פּלאַסטישער אויסדרוק פֿון דער דאָזיקער סך-הפּל-דיקער טובסטאַנץ: זיך אין גאַנצן אַוועקצושענקען, זיך אין גאַנצן אַוועקגעבן דער מאַגיע פֿון פּאַעזיע און איר גרויסער הומאַניסטישער אידעע. די דאָזיקע הומאַניסטישע אידעע רעפּלעקטירט פֿון זײַן גאַנץ ביזאָיצטיק שאַפֿן און געפֿינט איר עקספרעסיע גאַר שטאַרק אין די טאַגבוך-לידער ווי „אַ בענטשנדיקע פֿרייד“, וואָס פֿירט צום בונד מיט אַלע בעלי-יצירה:

פֿאַראַן אַ בענטשנדיקע פֿרייד, זי איז מײַן פֿרייד אין לעבן,
און אויב ס'וועט עמעץ דרייען מיט אַ וואַנצע — מילא, זאָל ער:
דאָס איז די פֿרייד פֿון געבן, געבן, געבן, זיך צעגעבן,
ווי הונגעריקן לייוונט עס צעגײט זײַן פֿאַרב אַ מאַלער.

באַשטענדיק זיך צעגעבן, זיך פֿאַרוואַנדלען אין אַ רעגן
צוזאַמען מיטן רעגן-בײַגן זײַנעם און דער כּמאַרע.
פֿאַרוואַנדלען זיך אין רעגן און צעשענקען מײַן פֿאַרמעגן,
בײַ אײַטלעכן זאָל אויפֿגרינען אַ פּיצעלע סאַהאַרע.

צו וואָס באַדאַרף איך אויסטערלישע ווערטער, גראַמען,
קלאַנגען,
אַז אויסטאַן וויל אַפֿט מײַן הויט און שענקען זי אַ בעטלער ?
אַ, גרויסע פֿרייד פֿון געבן, ווי עס גיבן פֿעלדער זאַנגען,
כּווייל יעדערן וואָס געבן, הויז דעם צײַניקער און שפּעטלער.

פֿונאַנדערשענקען וויל איך מײַנע סודות און רמזים,
געהיימענישן, טונקלענישן, פּישוף, זאַבאַבאַנעס.

און אויב ס'וועט עמעץ וועלן זיי מגלה זיין, איך לאָז אים,
אַבי די פֿרייד פֿון געבן, זיך צעגעבן אין מתנות.

ז' 21

ס'קאָן זיך אָפֿשר באַקומען דער איינדרוק אַז די סוצקעווער-
פּאָעזיע בכלל און די טאַגבוך-לידער בפֿרט זענען ביו אין
זייערע וואַרצלען אַ געוועב פֿון בלוז אימאַגינערע דערגריי-
כונגען און זוכונגען, און מחמת דעם זענען זיי ווייט פֿון דעם,
וואָס מיר רופֿן אָן : דאָס אינטים-וואַרעמע פֿייער פֿון ליריק און
יחידש-דיכטערישער השתפחות-הנפֿש. אָבער אַזוי איז עס
נישט. זיין אויסנעמלעך-וואַרעמע, קלוגע, עלעגישע ליריק
פֿליסט שטראַמיק-פֿאַרבאַרגן צווישן זיינע דערוועגטע, אימאַ-
גינער-דיכטערישע וואַנדערונגען. מען געפֿינט זי כמעט אין
יעדער סטראַפֿע אין די טאַגבוך-לידער. די דאָזיקע סוצקעווער-
ליריק וואָס ווערט דאָ, אַגבֿ, אַזוי בולט דאָס ערשטע מאָל
אַרויסגעהויבן, וואָלט מען געקענט פֿאַרגלייכן צו יענעם
גרויסן פֿאַרבאַרגענעם אייזבאַרג-טייל, וואָס ליגט נאָך פֿאַר-
קאָועט אין די ים-טיפֿענישן צווישן אַלע פֿינצטערע שטראַמען,
אָבער ביסלעכווייז הייבט שוין אָן וואַרעם צו שמעלצן דער
פֿאַרקאָועטער ריזיקער אייזבאַרג פֿון זיינע סודותדיקע תהו-
מען. מיר עטעמען מיט אַ פֿרישן פּאָעטישן זויערשטאַף,
וואָס באַלעבט אונדזער געמיט און באַרויקט דאָס האַרץ מיט
די שענסטע אויסדרוקן פֿון פּאָעטישער ליריק. אַוודאי ווערן
מיר פֿאַרכליניעט פֿון אַלע זיינע שטרענג-איכישע, פּאָעטישע
אויסגעפֿינסן, פֿון דער אומגעהייערדיקער שפֿע וויזועלע קאָנסט-
רוקציעס. אָבער ביים מיטגיין, אָדער מיטקלעטערן אָן אַפרו אויף
זיינע הויך-דערוועגטע פּאָעטישע סערפענטיען, ווערן מיר
לסוף באַלוינט מיטן זיסן שכר, וואָס נאָר אַ ניי-דיכטערישע
וועלט איז מסוגל אונדז צו פֿאַרשאַפֿן. אָבער גראַד ווי דער אור-
זינען פֿון יעדער פּאָעזיע איז איר אידעישע תּוּכיקייט — ליגט
אויך דאָ איר תּמציִת : דער געראַנגל צווישן נאָקעטן מענטשן
און דעם שאַפֿערישן מעדיום. איבער אַלץ שוועבט די
געהיימע האַנט פֿון גורל. צווישן דער גרויסער פּאָעטישער
ברכה און שווערער, ביטערער מענטש-דאָליע הענגט די וואַג
פֿון באַשערטקייט. "די צווילינגשאַפֿט פֿון האַניק און פֿון
עסיק" — ווי סוצקעווער רופֿט עס אָן, און וווּ נאָר די שימחה
פֿון טרערן, וואָס פֿליסט פֿון זיין שאַפֿערישקייט, היילט זיינע
וונדן. דאָס ערשטע מאָל, דוכט מיר, דערלאַנגט דאָ אינעם
ליד אַ סוצקעווער זיין אויסגעשפּרייטע האַנט צו יעטווערן
שאַפֿערישן, לעבעדיקן מענטש און אויך צו די וואָס זענען מער
נישטאַ. ער האָט אַפּגעפֿונען אין דער גרויסער קאַלעקטיווקייט
פֿון יצירה אויך דעם זינען און טרייסט פֿון זיין אייגענער

בדידותדיקער שאַפֿערישקייט — ווי ער איז זיך מתוודה אין דעם אַ ווונדערלעכן ליד :

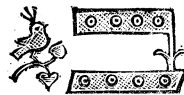
דער זעלביקער וואָס האָט געבענטשט, ער האָט מיך אויך געשאַלטן.
כ'נעם-אָן פֿאַר ליב די צווילינגשאַפֿט פֿון האָניק און פֿון עסיק.
אַ דאַנק פֿאַר בענטשן מיך מיט פֿריינד. אָן זייער כּוח וואָלטן
ביינאַנד מיט מיר די ווערטער מיינע אויסגעצאַנקט
מעת-לעתיק.

פֿאַר מיינעטוועגן מאַלן זיי און האַמערן און קנעטן,
פֿאַר מיינעטוועגן קייקלען זיי אַראָפּ פֿון האַרץ פּאַעמעס.
אַ, מיינע איכן זענען זיי, די מאַלער און פּאַעטן,
און זייער איך בין איך, אַפֿילו אַז איך ווייס ניט וועמעס.

פֿאַר זייערטוועגן האָבן איך ווען געזונגען אין אַן אַרון,
פֿאַר זייערטוועגן האַלט איך נאָך מלחמה פֿאַר אַ קאַמע.
און שטאַרבן זיי, ערשט יעמאַלט ווערן מיינע פֿריינד געבאַרן
אין גרינער קינדערוויג פֿון מיין צעהוידעטער נשמה.

פֿאַר מיינעטוועגן וואַרעמען זיי אַן די קאַלטע שטערן,
פֿאַר מיינעטוועגן שפּילן זיי : אַ פֿידל צי אַ טשעלאַ
דערלאַנגט פֿון זיך אַ קוואַל אַרויס מיט שימחה מיינע טרערן.
פֿאַר זייערטוועגן שרייב איך די-אַ שורות. אַמן-סלה.

ד' 24

צוויי פּראָמינענטע קריטיקער-עסיויסטן יעקבֿ גלאַטשטיין און שלמה ביקל — דער זכות פֿון זייער ליכטיק געדעכעניש זאָל אונדז ביישטיין — האָבן געפרוּווט אין דער אַנאַליטישער, עסיויסטישער מחשבה אַנטפלעקן פֿאַר אונדז די מיסטעריע פֿון סוצקעווערס פּאַעטיש-כּעמישער לאַבאָראַטאָריע. בעת יעקבֿ גלאַטשטיין איז צוגעגאַנגען צום סוצקעווער-מעדיום מיט קאַמאַן-סענס, ראַציאָנאַליסטיש, געשטיצט אויף דער מסורה פֿון ייִדיש-לשון אויף אַ שטח פֿון 500 יאָר — האָט שלמה ביקל מיטאַלאָגיש-פֿילאָסאָפֿיש געפרוּווט אויסטייטשן די זעלבע

סודות פֿון סוצקעווערס יצירה. אין זײַן קאָנצענטרירטן עסיי "50 יאָר סוצקעווער — 500 יאָר ייִדיש" (פֿאַרעפֿנטלעכט אין יוֹבֿל־בוך צום פֿופֿציקסטן געבוירן־טאָג פֿון אַבֿרהם סוצקעיִ ווער, ת"א 1963) שרייבט דער גרויסער עסיי־סטיקריטיקער און ליטעראַטור־בר־סמכא יעקבֿ גלאַטשטיין: "סוצקעווערס לידער שטעלן מיט זיך פֿאַר די איבערצייגנדיקסטע באַוווּזן פֿון אַן אַנטוויקלונג, וואָס האָט ניט קיין גלייכן צו זיך אין דער געשיכטע פֿון לשונות. מען וואָלט באַדאַרפֿט דורכ־לייענען אַ גאַנצע ביבליאָטעק פֿון ייִדישער פֿאַעזיע, כדי אונטערצושטרײַכן און אַרויסברענגען דעם טרוימף פֿון ייִדיש... מען הערט אין אַ גלעטל סוצקעווער ווי ס'פֿליט אַרויס די גאַלדענע פֿאַוע און ווי תוך כדי דיבור פֿליט זי דורך אַלע מעטאַמאָרפֿאָזעס פֿון אונדזער לשון... נאָך איידער מען נעמט אויף דעם אינהאַלט פֿון סוצקעווערס אַ פֿערוז, זינגט מען אים אויס מוזיקאַליש... מען שפירט אַז דער פֿאַעט איז איבער־געגעבן צו אַ גרויסער עבֿודה — ער זינגט פֿאַר אונדז דאָס געזאַנג ייִדיש. סוצקעווער איז דער אַלקענער און אַלמייסטער פֿון ייִדישן ליד... ס'איז אוממעגלעך צו דערגרייכן וואָס סוצקעווער האָט ווירטואַזיש דערגרייכט... די פֿאַעטישע בילד־לעכקייט זײַנע איז אַ רעזולטאַט פֿון אַ גרויסער דערפֿאַרונג... ס'איז אַ רעזולטאַט פֿון אַ רייכער לאַבאָראַטאָריע, וואָס האָט דעם פֿאַעט גענומען אין דער אַרבעט אַרײַן, נאָך איידער ער האָט פֿאַרשטאַנען דעם סוד פֿון וואָרט... ער איז פֿון די געציילטע גרויסע ייִדישע פֿאַעטן, וואָס דעמאָנטרירט אויף אַן איבערצייגנדיקן אופֿן די ווונדערס פֿון אַנטשטאַנענעם ייִדישן לשון".

און דער קאָנטעמפֿלאַטיווער אַנאַליטיקער און ליטעראַטור־אינטערפּרעטאַטאָר שלמה ביקל (אין זײַן עסייען־זאַמלונג וועגן אַבֿרהם סוצקעווער די ברכה פֿון שיינקייט, פֿאַרלאַג המנוחה, ת"א, 1969, ז' 34) ציטירט עטלעכע מחשבות פֿונעם אמעריקאַנער ראַלף עמערסאָנס באַרימטן עסיי "וועגן פֿאַעט", וווּ עס זאָגט זיך: "...די וועלט איז ניט באַמאַלן און באַצירט, נאָר זי איז פֿון סאַמע בראשית שײַן; און גאָט איז ניט דער שעפֿער פֿון דער און יענער שײַנער זאָך, נאָר די שײַנקייט האָט באַשאַפֿן דעם אוניווערס". נאָכן ציטירן די דאָזיקע עמערסאָן־שורות איז שלמה ביקל אויך מוסיף זײַנע אייגענע גאָר טרעפֿלעכע מחשבות: "אַט די מיסטישע שײַן־קייט־קאָנצעפּציע, וואָס קאַפט דעם אַנבליק פֿון דער קאַבאַ־ליסטישער תּפֿארת, אָבער איז אין דער אמתן נענטער צו דער שײַנקייט, וואָס די גריכישע מיטאַלאָגיע האָט זי פֿאַר־קערפּערט אין דער אַפּאָלינישער גאָטגעשטאַלט — איז די ערד און דער הימל פֿון סוצקעווערס פֿאַעזיע".

בעת דער עסייִסט־קריטיקער קומט געבן אַ באַשייד און פֿול בילד פֿון דער סוצקעווער־פֿערווענדלעכקייט — "די ערד און דער הימל פֿון סוצקעווערס פֿאַעזיע" — מוז ער אויך זיך אָפֿשטעלן נישט בלויז אויפֿן 'הימל', ניערט אויך אויף דער 'ערד' פֿון דאָזיקן פֿילקאָליריקן בעל־יצירה.

ס'איז שווער הושד צו זיין אויף אַ רגע דעם שאַפֿערישן מענטשן אין ייִדיש־לשון אין אונדזערע טעג, אַז ער איז אַזוי אומרעאַל און בלויז 'הימל', כדי נישט צו זען דעם טראַג־גישן מצב פֿון ייִדיש־יצירה אין דער גאַרער וועלט. אָבער ער ווייסט אויך, אַז גראַד ווי מען קאָן נישט פֿאַרויסזען די גורלות פֿון יחידים, קאָן מען אויך נישט פֿאַרויסזאָגן דעם גורל פֿון שפּראַכן. אין דער געשיכטע פֿון שפּראַכן און קולטורן געשעען אַפֿט איראַציאָנאַלע דערשיינונגען. ייִדיש־לשון, וואָס האָט במשך פֿון דורות זיך דערהויבן מיט דער פֿינעזיע, עטשער עשירות און לעקסיקאַלע חידושים אין דער יצירה צו איינעם פֿון די פֿענאַמענאַלסטע אויסדרוקן פֿון ייִדיש־מענטשלעכן פֿאַלקסגייסט — שטייט איצט אויף אַ פֿאַרנעפֿלטן שיידוע. אָבער דער שר־הלשונות זאָרגט שוין אַז ס'זאָלן אויפֿשטיין יחידים בעל־יצירה, וואָס באַגייסטערטע שאַפֿן זיי מיט אַזאַ הייליקער פֿרייד און אימפעט, גראַד ווי הינטער זיי וואַלטן נאָך געשטאַנען די נישט־פֿאַרשניטענע מיליאָנען ייִדישע מיזער און הערצער. צו די אַ יחיד־טגולה געהערט אַברֿהם סוצקעווער מיט זײַנע גרויסע אַמביציעס, חלומות, שלאַכטן און נצחונות, כדי אויפֿצוהאַלטן דאָס פֿינער פֿון שאַפֿערישקייט אין ייִדיש־לשון בכלל. ער האָט זיך באַוווּסט זיניק אַראַפֿגעלאָזט, אָדער אפֿשר גאָר אויפֿגעהויבן די 'ערד' צום 'הימל', כדי צו טראַגן די גרויסע לאַסטן פֿון ליטעראַטור־און קולטור־געזעלשאַפֿטלעכע פּראַבלעמען. מיר האָבן אין זינען זײַן געבענטשטע מחשבֿה פֿון אויפֿשטעלן און אויפֿהאַלטן אַזאַ צייטשריפֿט ווי די גאַלדענע קייט באַלד נאָכן חורבן. אין איר האָט ער געפֿונען די האַרמאָנישע אייניקייט — די ערד און דעם הימל — צווישן ליטעראַטור־המשך און זײַן אייגענער פֿאַעטישער טוונג. דער דאָזיקער אַקט אַליין שטעלט אים אַוועק בײַ דער מיורח־וואַנט פֿון די מסורהדיקע גוטע שומרים און שליחים פֿונעם פֿאַרווינדיקטן און טראַגיש פֿאַר־קלענערטן ייִדיש־שאַפֿן. ווער ס'איז נישט מיטגעגאַנגען מיטן בראשית פֿון די גאַלדענע קייט עד־היום וועט נישט אויפֿ־נעמען דעם ריזיקן סכּום פֿון גייסטיקער ענערגיע, וואָס איז דורך אים און זײַנע מיטביוערס אַרײַנגעלייגט געוואָרן אין יעדן רינגעלע פֿון אונדזער ייִחוסדיקער גאַלדענער קייט פֿון ייִדיש־יצירה.

שרייבנדיק איצטער וועגן זיין בוך לידער פֿון טאָגבוך אין כדאי אויף אַ רגע אויך זיך אָפצושטעלן אויף אַ גאָר נייעם אַקאָרד צווישן די שורות. מען הערט אַרויס פֿון די פֿערזן אַ שטילן ווידוי-ניגון, די ערשטע סימנים פֿון אַ מענטשלעכן חשבון-הנפש. אַזוינס, וואָס איז נישט געווען צו געפֿינען אין זײַנע ביז איצט דערשינענע ווערק. דער פֿאָעט אין אים ווייסט, אַז דער גרעסטער סוד, די אייביק-פֿליסנדיקע, אַכזריות-דיק-ממשותדיקע און דאָך אַזוי עטערישע צייט, וועט אויך נישט שוײַנען אין אים די פֿוחות פֿון זײַן פֿישוֹפֿדיקן שאַפֿערישן גוטן מלאך. עס ווערט בולטער אין אים די נסיונות-פֿולע, טרויעריקע חכמה פֿון עלטערן זיך, די עלעגיע פֿון דער פֿאָעטישער שורה, וואָס גלייבט אָבער אין אַ האַנט, וואָס וועט אַ מאָל איבערנעמען די ירושה, "איידער ס'פֿאַלט די איצטיקייט פֿונאַנדער". קאָן זײַן אַז אַפֿשר דערפֿאַר האָט דער פֿאָעט זײַנע טאָגבוך-לידער נישט באַטיטלט מיט קיין באַזונדערע 'קעפּלעך', נײַערט אַוועקגעשטעלט די צײַט פֿון זײַער אַנטשטיין: די יאָרן 1974, 1975, 1976. די יאָרן פֿאַר-פֿליסן תּמיד גיכער ווי די איינצלנע מעת-לעתן -- בעת די זיקנה פֿלאַטערט מיט רײַפֿקייט צווישן איין ליד און צווייטן. פֿאַראַן דיכטערס, וואָס באַגלייטן זײַערע לידער ווי מיט מײַל-שטיינער -- מיטן גענויעם טאָג און חודש פֿון זײַער אַנטשטיין. סוצקעווער שפּרײַזט שוין אַריבער יעטוועדע טעגלעכע צײַט-דימענסיע. פֿאַר זײַן צײַטבאַגריף איז פֿאַראַן בלויז דער יאָרן אויסמעסט, ווען מ'זעט שוין דאָס גיכע פֿונאַנדערפֿאַלן פֿון דער איצטיקייט. און וואָס אַזוינס איז זײַן תּפֿילה ?

מיין איינציקער פֿאַרלאַנג איז צו דעם איינציקן: התגלות פֿון מאָרגן. מאָרגן. איידער ס'פֿאַלט די איצטיקייט פֿונאַנדער.

און אַז ער וועט מיך זאַלבן אין זײַן גנאָד מיט זײַנע טויען, דערקענען וועל איך שוין דעם פֿרילינג וועדליק ערשטן בלימל. נאָר קיינעם וועל איך שפּעטער מיין דערזעונג ניט פֿאַרטרויען, אחוץ אַ הויפֿן ערד, אַ הויפֿן הימל.

28 't

ביז ער קומט לסוף צו די גזר-דין-שורות מיט דער איינציקער טרייסט אַז ס'וועט אים ירשנען די גוטע האַנט פֿונעם גורל:

און אַז דו וועסט זיך אַפּרײַסן פֿון צווייג, אַהינטער נעפּל, מיט זאַפּט און צײַט און יוירנדיקע שטראַלן שווער געלאָדן, דערמאָן זיך ווי דעם זומער צײַט אַראָפּ אַ שווערער עפּל און אַז ביים פֿאַלן ירשנט אים אַ דלאַניע פֿונעם באָדן.

27 't

גראָד ווי אין זײַנע פֿרײַדער־דערשינענע לידערביכער — און בעיקר אין זײַן אומפֿאַרגלייכיק ווערק געהיימ־שטאַט — באַגעגענען מיר אויך אין די לידער פֿון טאָגבוך אַ מאַכטיקן שוידער־אויסדרוק פֿונעם לעצטן יידן־חורבן. דער פּאָעט טראַגט נאָך אַלץ אין זיך דעם פֿאַרווונדיקטן און וואַכיקן זכרון מיט אַן אומפֿאַרלאַשן פֿײַער, וווּ עס ברענט תמיד זײַן שולדגעפֿיל און הילפֿלאַזיקייט. אין די פֿינצטערע קאַמערן פֿון פּאָעטס חרובֿער וועלט גליט נאָך אַלץ דער שײַטער־הויפֿן און די רויטע עקדה־בראַנדן פֿון אַלץ וואָס איז געווען אַזוי אומ־פֿאַרבייטלעך־ידיש, גרויס און שײַן. דער גרויל פֿון יענע שווערע ייִדישע גורלות קומט צו אים צוריק אין דער פּערזאָן־ניפֿיקאַציע פֿונעם הייליקסטן שאַטן: אין דער הילפֿלאַזער געשטאַלט פֿון זײַן מאַמען, וואָס איז אויך אונדזער אַלעמענס מאַמע:

געפֿאַנגען אַלץ אין דיין זכרון, קאַנסטו אויך ניט פֿרײַ זײַן,
דער שײַטער־הויפֿן טלײַעט נאָך און ס'פֿירט אים ניט
קיין אייז איין.
צעשפּאַלטן איז מײַן שאַרבן ווי אַ טאַפּ צי ווי אַ טעלער
און כּווייס: דער מערדער זשליאַקעט ביר אין
אַלט־באַקאַנטן קעלער.

— — —
דו האַסט געטאַן אַ נדר און דעם נדר ניט געהאַלטן,
אַן עדות איז דאָס וואָרט נקמה. האַסט אים ניט געהאַלטן.
כּוועל תּפֿילה טאַן צום רעגן ער זאַל אַפּשווענקען די פּליאַמע,
דערמאַנסטו זיך דאָס קול? איך בין געווען און בין דיין מאַמע.
29 י'

לאַנגע תקופֿות גײַט אָן אין דער קונסט־געשיכטע דער וויכוח וועגן דער רעטעניש פֿון קינסטלערישער שײַנקייט און אירע סודות. שוין אין אַלטערטום האָבן זיך די צוויי גרויסע אַריסטאָ און פּלאַטאָ פֿאַרנומען, אין דער קונסט־פֿילאָסאָפֿיע, מיטן דערגרונטעווען די באַגריפֿן: שלמות און אידעאַלן אין דער פּאָעטיק. זײ האָבן געגלייבט אין דער געטלעכער אייגענ־

בוירנקייט פֿון שיינקייט אינעם מענטשן, אין דער שלמות פֿון פֿאָעטישן וואָרט, וואָס ווייזט זיך אין דער אַנטפֿלעקונג פֿון פֿאָרעם און אידעע. אויך אין די שפעטערדיקע דורות האָט די דאָזיקע לערע געדינט פֿאַר אַלע קונסטפֿאָרשערס ווי אַ יסוד צו דעשיפֿרירן די עסטעטישע עסענץ און די שאַפֿע-רישע נאַטור פֿונעם מענטשן. דער הימל פֿון פֿאָעזיע האָט תמיד זיינע אומבאַקאַנטע גאַלאַקטישע געזעצן, וואָס גיבן אונדז אין יעדער תקופֿה בלויז אַ דינעם שטערנשטראַל פֿון זיינע אַן־סופֿיקע מרחקים. און אפֿשר דערפֿאַר האָט די ערד פֿון פֿאָעזיע נישט קיין באַשטימטע גרענעצן. פֿון צייט צו צייט באַווייזט זיך אויפֿן גאַלאַקטישן פֿירמאַמענט אַ נוי שטערנליכט, וואָס ליכט אונדז מיט אַן אומבאַקאַנט ליכט פֿון דער פינצ-טערניש. דער גרויסער פֿאָעט ליכט תמיד לכתחילה בלויז פֿאַר זיך אַליין, אָדער פֿאַר אַ קליין הייפֿל מענטשן, וואָס זענען מסוגל אומצוואַרפֿן די שוין־פֿאַראַנענע גרענעצן בעתן שאַפֿן נייע באַגריפֿן פֿון שיינקייט. דער טונקעלער האַריזאָנט פֿון פֿאָעטישן הימל, דער שם־המפורש פֿון פֿולן פֿאָעטישן נצחון, ליגט נאָך אַלץ פֿאַרדעקט מיט נאַכט און נעפֿל. בלויז די פֿאָעטישע אימאַגינאַציע קאָן אונדז אַרויספֿירן פֿון די דאָזיקע הימלדיקע סודות, כדי מיט זיי צו באַפֿרוכפֿערן די ערד. אויך אונדזער פֿאָעט אַבֿרהם סוצקעווערן באַגלייט אַ האַלב־מיסטישע אימאַגינאַציע דורך די לאַבירינטן פֿון שיינקייט און אין די זוכענישן נאָך אַ נייעם הומאַנישן שלמותדיקן וואָרטאויסדרוק :

זיי הינקעדיק נאָר לאַז ניט אָפֿ די ליניע פֿון דער שלמות,
דיין לייטער וועט ניט איינפֿאַלן פֿון ערדישן געציטער.
ניטאָ קיין שטערן אין דער נאַכט, נאָר ברענענדיקע שמות,
ניטאָ קיין צווייטער, ביסט אַליין דער צווייטער.
און דער דריטער.

49 ת'

אַט "די ליניע פֿון דער שלמות" און "ניטאָ קיין צווייטער, ביסט אַליין דער צווייטער און דער דריטער" קומען אין זיינע פֿערן אונדז צו פֿאַרהיימשן דעם פֿאָעטס גורל אין זיין איינ-זאַמער, טראַגישער וויזיע, אַפֿילו ווען זי איז אַזוי מענטשלעך, אַזוי "הינקעדיק". דאָס אויסטערלישסטע פֿון יעטוועדער גרויסער פֿאָעזיע איז דער פֿאַקט, וואָס זי נערט זיך פֿון איר אייגענעם אויסגעגראַבענעם לעבנסקוואַל. זי האָט נישט קיין שום שניכותן מיט אַלע שוין רוישנדיקע און באַרוישנדיקע אונטערערדישע קוואַלן. די סצענאַריע פֿון דורות פֿאַעטן איז נישט פֿאַר אַזאַ נייער פֿאָעטיק קיין מוסטער, אָדער עפיגאַניש בת־קול. דער איינמאַליקער פּוּח פֿון ערשטמאַליקער פֿאָעטי-

לידער:

שער אימאגיאציע נעגירט לחלוטין אלע פֿאַראַנענע עסטער-טיש-קינסטלערישע קאָטעגאָריעס. דאָ שטייען מיר מיטן ווונדערלעכן בראשית פֿון אָדום-פֿאַעטס ערשטן געראַנגל, וואָס איז נישט צו פֿאַרטייטשן און נישט צו אַנאַליזירן. מיר נעמען זיי אויף ווי געבאָטן געגעבענע פֿון אומבאַקאַנטע הימלען, וווּ ס'הערשט "א קאָסמישע העראַיק"; ווען מיר ליינענען בלויז צוויי סטראַפֿעס פֿון זיין ווונדערלעך ליד (1976, ז' 70) דערפֿילן מיר תּיכּף דעם פֿאַעטישן אמת בעת "עס וויינט מיט נייע בילדער דאָס אויג פֿון דער נשמה".

מיר זענען שוין אומדאַק ביינאַנד אַ שאַק מיט שווינגן,
אַ קאָסמישע העראַיק דערלאַזט ניט אונדזער אומקום.
דאָס ערדישע, דאָס וואַרע איז ערדיש-וואַר און גילטיק
און מער איז ניט קיין שררה דער טויט אויף אונדזער אַטעם.

זיין קיניגרייך דערלאַנגט ניט צום גרינעם בוים פֿון לעבן,
ס'פֿאַראַנגענע פֿאַרגאַנגט ניט, קוים צייט איז נאָך
אומצייטיק.

אנטרונען פֿון געפֿילדער איז ליבשאַפֿט אונדזער שווינגן,
עס וויינט מיט נייע בילדער דאָס אויג פֿון דער נשמה.

70 ז'

ס'איז שווער אויסצומיידן דעם טרויעריקן רעיון, אַז די סוצקעווער-פֿאַעזיע (ס'רעדט זיך דאָ נישט בלויז בעיקר וועגן בוך לידער פֿון טאָגבוך) געהערט צו דעם מין פֿון יצירה, מחמת איר קאַנצענטראַט און מחמת איר ראַפֿינירטער עסענץ, וואָס קאָן אַזוי לייכט ניט ווערן אַן אַרגאַנישער טייל פֿון אַ ברייטערער ליינער-באַגייסטערונג. מיר זאָגן עס מיט אַ געפֿיל פֿון טרויער, וואַרעם מיר פֿאַרמאַגן נישט, צו אונדזער גרויסן צער, דעם ליינער-נאַכווקס פֿאַר אַזאַ עשירותדיקער גרויסער גאַמע פֿון דער יידישער פֿאַעזיע. און, הגם מען קאָן נישט פֿאַרגלייכן איין פֿאַעט מיטן צווייטן, קומט דאָך איצט אויפֿן זינען דער נאַמען: איציק מאַנגער. ביי אים איז דער קוואַל פֿון פֿאַעזיע אַן אַפֿענער, נישט פֿאַרשאַטנט, פֿאַלקיש, עלעגיש, באַלאַדיש-ערדיש-נאַענט, מיטן טרויעריקן חן פֿון דיכטערישער פּשטות. מאַנגער שפּאַלט נישט קיין וואַרט-אַטאַמען. ער שפּאַלט גיכער אונדזער האַרץ מיטן חן פֿון דער וויינענדיקער פֿאַלקס-נשמה. גאָר אַנדערש איז סוצקעווער. זיין קוואַל ליגט אין די טיפֿענישן. זיינע פֿאַעטישע כוחות, דער פֿייערדיקער אויסדרוק, די פּישוף-וויבראַציע פֿון די וואַרטאַטאַמען, דער גלייקער מחשבה-שטראַם, דאָס געזאַנג פֿון ליבשאַפֿט-ריטעם און דער פּישוף צו קענען געשטאַלטיקן די

פּאָעטישע וויזיע צווישן די גראַניט־שורות פֿון יסורים, חלום און תּפֿילות — דאָס אַלץ שאַפֿט גאַר נייע פּאָעטישע וועלטן. דאָ האָבן מיר די התגלות פֿון איינמאַליקייט, וואָס גייט טייל מאָל אַריבער אונדזער ראַציאָנאַלע אויפֿנעמבאַרקייט, אויב פּאָעזיע דאַרף בכלל זײַן ראַציאָנאַל און זעליש־ליכט אַבסאָרבירט צו ווערן. אַבֿרהם סוצקעווער איז אַ טראַגישע געשטאַלט אין זײַן פּאָעטישן שאַפֿן. די לידער פֿון טאַגבוך זינגען וועגן אַ טראַגיק, אַבער איינציטיק אויך וועגן דעם עטערישן נצחון פֿון זײַן פּאָעטישן וואָרט.

די טראַגיק ליגט אין זײַן פּאָעטישער שליחות, וואָס איז נישט פֿרײַ פֿון ביטערער בדידות אין זײַן איינמאַליקער פּאָעטישער דערגרייכונג. ער קאָן נישט האָבן די האַפֿענונג אויף נאָכגייערס, ער איז אַ הערמעטיש־פֿאַרשלאָסענע פּאָעטישע וועלט, וווּ עס הערשן גאַר די צו אים פֿאַרטרויע געזעצן פֿון פֿערזיגראַוויטאַציע און בילד־וויבראַציע. מיר ווייסן, אַז אין אַלע צײַטן זוכט די פּאָעזיע אירע יורשים אינעם פֿאַלק, וואָס זאָל זי ווייטער טראַגן מסורהדיק דורך דורות אין איר נאַציאָנאַלער באַשערטקייט. ס'איז שווער צו זאָגן צי סוצקעווערס טראַנסצענדענטאַל ליד וועט געפֿינען יורשים, וואָס האָבן ביז איצט געזוכט אין דער דיכטונג דעם אויסדרוק פֿון פֿאַרנופֿט און וואָס שפּרייזט נישט אַריבער די פֿאַלקס־פֿאַנטאַזיע אין איר רעאַליטעט. ס'איז אַפֿשר ריכטיק די השערה, אַז אמתע פּאָעזיע הייבט זיך אָן דאָרט, וווּ ס'ענ־דיקט זיך די רעאַליטעט. ס'קאָן בלויז זײַן אַ טרייסט — אויב אַזאַ פּאָעט ווי סוצקעווער קאָן אַ מאָל געטרייסט ווערן — אַז דער איינזאַמער הויך־באַרגיקער קוואַל, וואָס קומט פֿון אונ־טער הימלדיקע פֿעלדזן, זאָרגט זיך לחלוטין נישט מען זאָל פֿון אים טרינקען אונטן. ער פֿליסט און רײסט אַדורך די פֿינצטערנישן, געשטויסן פֿון קאַסמישע כוחות און וונדערס, מיט וואָס ס'איז איבערפֿול די נאַטור. צווישן סודותפֿולן קאַסמאָס און דעם גרויסן פּאָעט איז תּמיד פֿאַראַן אַ נאַענט־שאַפֿט, אַ בריק, וואָס פֿאַרבינדט זיי. פֿון אויבן פֿלאַמט אַראָפּ דאָס מעטאַפֿיזישע פֿײַער פֿאַרן שאַפֿערישן מעדיום, בעת אונטן, אין די טאַלן, וואָרטן די נידעריקע גראַזן אויף אַ טראַפֿן טל פֿון אַ מער ראַציאָנאַלער פּאָעטישער מחשבֿה. סוצקעווערס לידער ווילן מעטאַמאָרפֿאָזירן אַלץ, וואָס רינגלט אים אַרום :

— — אומפֿאַרבייטלעך, איינציק איז מיין שליחות :
פֿאַרוואַנדלען די פֿאַרוואַנדלונגען אין זייער ערשטן מקור,
פֿאַרוואַנדלען זיך אַליין אין פּראָטאָפּלאַזם פֿון מיין חלום.

פֿאַרוואַנדלען וועל איך גרודעס ליים אין זייער מענטשלעך פנים,

פֿאַרוואַנדלען איידלשטיינער אין אַ לעבעדיקן גאַלדשמיד.
און סודות אָפגעזונדערטע און מילך־ווייט פֿון ווערטער,
פֿאַרוואַנדלען וועל איך אין אַ שטראַלונג ביזן דנאָ פֿון טרערן.
ז' 65

צווישן דאָזיקן "דנאָ פֿון טרערן" און "פּראָטאָפּלאַזם פֿון חלום" באַוועגט זיך דער הויפטאַקס פֿון סוּצְקֵווערס טאַגבוך־לידער. אין אַפֿשר נישט בלויז אין די אַ לידער. ער וועט זיך ביסלעכער ווייזן דערווייטערן אין זיין געזאַנג פֿון דער דרויסנדיקער וועלט. און אויב ס'איז אין אים פֿאַראַן די מאַכט צו „פֿאַר־וואַנדלען די פֿאַרוואַנדלונגען" דורך דער פֿאַעזיע — איז אויך מער נישט פֿאַראַן פֿאַרן פֿאַעט נישט דער טויט און נישט דאָס פֿאַרגיין. אַלץ לעבט אייביק אין דער מעטאַמאָרפֿאָזע. אויך אין דער וויזוידיקער תּפֿילה —

— תּפֿילה טו איך צו דער טויטער שעה, ביים גדר
פֿון זונפֿאַרגאַנג: מאַך לעבעדיק אין מיר דעם שניי, דעם רעגן.

— —
אַ שליסל בין איך איצטער צו מיין וועלט און זוך בחינם
איר שלאָס אין דרויסן. איך־בין־איך וואָס מער די שעה
איז טויטער.
און אַיטלעכע געשעעניש אויף דר'ערד, אין דר'ערדאון אינעם
באַשערטן וואַלקן, לייטערט זיך אין האַרצן ליב און לויטער.
ז' 66

אַט איז דער שליסל צו סוּצְקֵווערס מעטאַמאָרפֿאָזע. דאָס איז
אויך דער שמיכלענדיקער הימל אין זיין פֿאַעטישער פֿרייד,
אויך דער תּהום, דער געראַנגל — בעת ער שפּאַנט אין שלי־
חות פֿון זיין עקשנותדיקער, איבערצייטיקער פֿאַעטישער שאַ־
פֿערישקייט.

ביים פרווון געבן אן אנאליז פון די פאָעטישע דערגרייכונגען פֿון אַברהם סוצקעווער, דאַרף מען פֿונאַנדערשיידן צוויי באַגריפֿן: נייקייט און אַריגינאַליטעט. נישט איין קריטיקער, פֿון אונדזערע בעסטע, האָט זיך אָפּגעשטעלט און פֿאַר גאַפֿט געוואָרן פֿון זיינע דערוועגטע, נייע אימאַזשן, פֿון דעם דינסטן שפּראַך־אויסגעפֿינס, פֿון גאַר אַריגינעלע גראַם־באַהעפֿטונגען און פֿון דער מוזיקאַלישער האַרמאָניע אין זיינע אַמאָ, דאָס נייע האָט תּמיד אין זיך אַ לייכטן שמץ פֿון אַריגינאַליטעט, אָבער דאָס נייע איז קיין מאָל נישט בלויז עסענציעל־אַריגינעל און פֿאַרמאַגט נישט, כּוואָלט עס אָנגערופֿן, די איינמאַליקע, פּאָעטיש־קינסטלערישע בתּולהשפֿאַט. וואָרעם דאָס נייע טראַגט אין זיך אויך דאָס לייכט און די וואָרצלען פֿון מסורה. זיינע יסודות זענען ס'רובֿ די דעראַבערטע שוין פֿאַר אים פּאָעטישע הייכן פֿון אַנדערע בעלייצירה, בעת דער מקורותדיקער פּאָעט, דער אַריגינאַל — רייסט איבער מיטן נוסח, מיטן ווי אַזוי, וואָס איז ביז אים געשאַפֿן געוואָרן. ער ראַנגלט זיך טאַקע מיט די זעלביקע צוויי און צוואַנציק אותיות, אָבער וואָסערע לעקסיקאַלע דאַמבעס צעשמעטערט ער, וואָסערע מאַגיק פֿון פֿרעמדע פּאָעטישע כּוחות פֿירט זיין באַווסטזיין, אַדער גאַר אַפֿשר זיין שאַפֿערישער אונטערבאַווסטזיין. (מאַנ־גער איז געווען ניי אין דער דיכטונג, געשטיצט אויפֿן פֿאַלקס־טימלעכן שורש, בעת סוצקעווער איז דורכויס מקורותדיקייט). ער צעמענטירט אַ גאַר נייעם סדר, כּדי די זעלביקע אותיות אַזוי צו באַפֿרוכפּערן, אַז מיר זאָלן אַפֿילו הערן די דינסטע מוזיקאַלישע אינטערוואַלן צווישן איין סטראַפֿע און דער צווייטער. מ'לייענט זיינע שורות ווי ערשט־געבוירענע הנבישע פּסוקים. זייער ריטעם און אָפּהילך איז ווי פֿון ניי־אויפֿגעטויכטע הימלישע ספֿירות, וואָס צערייסן דעם כאַאָס, פֿאַרטרייבן די פֿינצטערניש פֿאַר דער געבוירט פֿון אַ גאַר נייער פּאָעטישער וועלט.

וויפֿל מיר זאָלן נישט וועלן זוכן שפורן, וואָס זאָלן אונדז פֿירן צום מאַדעל און נוסח פֿון פּאָעט אַברהם סוצקעווער, בלייבט מען הילפֿלאָז. מען געפֿינט נישט קיין שום פֿאַדעם, וואָס זאָל אונדז פֿירן צו אונדזערע בעסטע און גרעסטע פּאָעטן פֿאַר די לעצטע הונדערט יאָר. און מיר האָבן דאָך

געהאַט באמת גרויסע, אַריגינעלע מיסטערס פֿון פֿערן און פֿון דיכטערישער גלאַריע. דאָס איז אפשר דערפֿאַר וואָס דאָס סוצקעווער-ליד איז אַ לויטערע נאַטור-דערשנינונג, גראַד ווי אין דער מאַלערייַ עס זענען שאַגאַל, אָדער פּיקאַסאָ. דער געשמידטער און געפֿאַנגענער פּאַעטישער פּראָמעטעוס האָט זיך אָפּגעריסן פֿונעם הויכן פֿעלדן, פּדי אויף ס'ניי צו טראַגן מיט זיך אין די תּהומות זיין מענטשלעכן און סודותפֿולן גורל. אָבער די קייטן פֿון די הויכקייטן האָט ער מיטגענומען מיט זיך. זיי וועלן אים האַלטן אין געפֿענקעניש פֿון זיין באַ-צויבערנדיקער, פּאַעטישער פּראַכט. די צוויי און צוואַנציק אותיות גייען "ביינאָנד מיט ליכט און שאַטן און קאַלירן פֿון שגעווין" (ז' 73). פֿאַרן פּאַעט לעבט דער איינציקער בורא-עולם, וואָס האָט :

באַשאַפֿן לעבן און באַשאַפֿן טויט אויף לאַנגע יאָרן,
מיר זאָלן בלויז אָן איינציק מאַל פֿאַרזוכן זינע קרייטעכצער.
באַשאַפֿן קלאַנגען-פּערל אין דער מושל פֿון זכרון
און וואַלקנדלעך מיט זייערע פֿאַרוואַנדלונגען
און בייטעכצער.

ז' 73

צי זענען די טאַגבוך-לידער אַ מקורותדיקער אויסדרוק פֿון דער מאַדערניסטישער ליריק? צי זענען זיי מבשר דעם אָנהייב אויך פֿון אַ נײַער עפּאָכע אין דער ייִדישער פּאַעזיע, גראַד ווי זי איז שוין קענטיק אין דער העברעיִשער פּאַעזיע און אין דער אייראָפּעיִשער דיכטונג בכלל? וואָס איז דאָס חידושידיקסטע פֿונעם סוצקעווער-ליד אַנטקעגן דעם געזאַנג פֿון אונדזערע גרויסע פּאַעטן? צי לאָזט זיך שוין קוואַליפּי-צירן, און נישט בלויז אויפֿן סמך פֿון די טאַגבוך-לידער, דער מעדיום סוצקעווער?

ס'איז תּמיד שווער אויפֿצונעמען די עקסטרעם-מקורותדיקע איבערבויערס אויף יעדן געביט פֿון מענטשלעכער יצירה, בפרט אין דער ליטעראַטור. דער גיגאַנט איז תּמיד פֿרעמד דעם כלל. הונדערטער עדות וועגן דעם איז צו געפֿינען נישט בלויז אין דער יצירה פֿון קינסטלערישן וואַרט. אָפט פֿאַרגייען דורות ביז די נײַע שאַפֿערישע וועלט ווערט פֿאַר-היימישט אינעם פֿאַלק. אָבער די ייִדישע ליטעראַטור האָט איר ספּעציפּישע טראַגיק נאָכן גרויסן חורבן. דעריבער איז אַזוי גרויזאָם-איינזאַם דער מקורותדיקער, גרויסער בעל-יצירה. ווען מען נעמט, למשל, אַזעלכע סטראַפֿעס פֿון סוצקע-ווערס אַ ליד, וואָס הייבט זיך אָן „אין הייל פֿון אליהו...“

(ז' 76) דערפֿילט מען תיכף דאָס אויסנאַמלעכע איינזאַמע
פֿייער פֿון די שורות :

אין הייל פֿון אליהו, אירע דערנערדיקע שפּאַלטן,
באַהאַלטן האָב איך זיך פֿון זיך, פֿון חלום זיך באַהאַלטן.
געלאָזן פֿאַר דער וויסטעניש אַ קרבן און אַ שטייער :
די גלידער מיניע, אָנגעסיליעט אויף אַ שנירל פֿייער.

אין הייל פֿון אליהו, אויך די יאָרן דאַרף איך מער ניט,
געלאָזן זיי אין וויסטעניש פֿון צייט וווּ איך געהער ניט.
פֿאַראַן אַ צייט מחוץ דער צייט, אַן אייביקער באַגינען,
אין הייל פֿון אליהו וועל איך אפֿשר זי געפֿינען.

— —

און אַז איך ווער אָנאַטעמדיק אין מיניע דלד־אַמות,
דערקייקלט זיך אין הייל אַ טרער, אַ קליינע טרער
דער מאַמעס

און מאַנט ביי אליהו, אַז דאָס יינגל, דער מיזיניק,
מוז לעבן, לעבן און געזאַלבת נאָך ווערן פֿאַר אַ קינאָ.

76 ז'

דאָ, "אין וויסטעניש פֿון צייט", קומט צו אים דער "אייביקער
באַגינען" ביז עס קומט "אַ קליינע טרער דער מאַמעס", וואָס
מאָנט ביים נביא, אַז איר זון מוז "...געזאַלבת נאָך ווערן פֿאַר
אַ קינאָ". צי איז דאָס דעם פּאַעטס נאַרציסטיש, קינגלעכער
חלום, וואָס וויל דעראַבערן אונדזערע נשמות ? צי איז דאָס
אפֿשר דער קייטן־אַפּהילך פֿון דער באַרגיקער איינזאַמקייט,
בעת ער האָט אין די הייכן געשפּינט דעם חלום פֿון באַפֿריונג
און פֿון גייסטיקע נצחונות ? דער מקורותדיקער שאַפֿער
נעמט נישט אויף אַזוי גוטוויליק די פֿאַראַנענע קינסטלערישע
עשרת הדברות. שעקספּיר, קאַפּקאָ, רילקע, ווערלען, שלום־
עליכם, י. ל. פּרץ, עגנון, ביאַליק, זענען געווען געבענטשט
מיט דער ברכה פֿון גרויסע בעלי־יצירה, וועמעס שאַפֿערישער
גילגול נעמט זיין אָנהייב אין די מעטאַפּיזישע היילן פֿון דער
מענטשלעכער נאַטור. צו דעם, צו וואָס ס'האָט נישט געקענט
דערגיין ביז איצט דער ראַציאָנאַליזם, פּרוווט איצט אין די
שפּעטע זיבעציקער פֿון אונדזער יאַרהונדערט, פֿאַרענטפֿערן
סוררעאַליסטיש דער פּאַעטישער מעדיום מיט די זיגזאַגן פֿון
אונדזער מענטשלעכן גורל אין אוניווערסאַלן היקף. צו די
אַ געהיימע התגלותן און פּוּחות קומען־אַן בלויז יחידי־סגולה.
מיר דוכט, אַז אַבֿרהם סוצקעווערס ליד איז דערווייל דער
ערשטער פּרוווי צו לייגן דעם יסוד פֿון אַ גאָר נייער, באַ־
פֿרייטער, זיגערישער ליריק אין ייִדיש־לשון. און אפֿשר נישט

בלויז אין ייִדיש. אפשר איז דאָס וואָרט 'ליריק' דאָ נישט גענוג אַדעקוואַט פֿאַרן סוצקעווער-ליד בכלל. אָבער מען מוז מודה זײַן, אַז זײַן ליד איז אַ רײן-חידושיקער אויסדרוק פֿון אַ טיפֿן, אומבאַקאַנטן און ביז איצט נישט-אַנטפלעקטן פֿאַע-טישן ווילקאַן. פֿון דאָזיקן ווילקאַן שטאַמט זײַן פֿון לאַווע אַנ-געגליטע פען, וואָס פֿאַרגליווערט און קריצט-אויס פֿונעם ווער-טערליים די ציגל פֿאַר אַ גאַר מקורותדיקן ייִדיש-לירישן געביי.

דאָס רובֿ בעלי-יצירה זענען, בדרך כלל, בעתן שאַפֿן געווענדט מיט זייער פנים צום באַקאַנטן, אַדער אומבאַקאַנטן קונסטגע-ניסער. זייער באַגייסטערונג און זייערע כוחות ווערן גע-שטאַרקט דורך די וואַרעמע, ווייטע בליקן און רעאַגירונגען וואָס קומען פֿון דרויסן, פֿון ווייטע מרחקים. די טראַגעדיע פֿון איצטיקן דור ייִדיש-שאַפֿערס, באַשטייט אויך טיילווייז אין דעם, וואָס ס'איז פֿאַרשניטן און כמעט ווי פֿאַרשוונדן געוואָרן די אַ דרויסנדיקע אוידיטאָריע פֿון ליטעראַטור- און שיינקייט-אַפנעמערס. און היות ווי סוצקעווער האָט קיין מאָל נישט געהערט צו די פֿאַעטן, וואָס האָבן פֿאַר זיך בעתן שאַפֿן די געשטאַלט פֿון אַזאַ אוידיטאָריע — (ער איז גיכער אַ פֿאַעט פֿאַר פֿאַעטן) — איז אים גרינגער צו זינגען אין זײַן פֿאַע-טישער בדידות. ער איז אַסקעטיש-שפּאַרזאַם מיטן וואָרט און זײַן דיכטונג פֿאַרלאַנגט אַ ספעציעל-קאַמפּליצירטן שליסל. ער בויט זײַן זיבן-מויעריקע פֿעסטונג פֿון יצירה ביחידות, אָפּגע-טיילט פֿון יעטוועדער אינפֿלוענץ פֿון דרויסן. אַן עכאָ הילכט אַפּ אונטער די קופּאַלן פֿון דער דאָזיקער פֿעסטונג בלויז אין אים גוף מיט ליכטיקע און אויך פֿינצטערע שטורעמס. זיי וויברירן דאָ מיט גנאָד און צער פֿון אַ פֿאַרפּיניקטער, ייִדיש-זינגענדיקער נשמה. ס'איז שווער צו זאָגן, צי דער פֿאַעט סוצקעווער האָט דאָס געפֿיל פֿון שאַפֿערישער גליקזעליקייט, גראַד ווי ס'האַבן עס אַ סך בעלי-יצירה, אָפּשליסנדיק זיך אין די ד' אַמות פֿון די אייגענע חזיונות. סוצקעווערס ליד איז אַ ווידי פֿון אַ דור, וואָס האָט אין תּוהו־וּבּוהו פֿאַרלוירן די אַמונה אין די הימלען און אָפּגעפֿונען גאַטס ממשלה אויף דער ערד אין דער מעטאַמאָרפֿאָזישער שיינקייט פֿון אייביקן וואָרט. דאָס איז דער פֿאַעטישער גילגול נאָך אַלע גיהנומס און חלומות. ער האָט נישט קיין אַנדערע בחירה ווי נאָר דעם וואָרטאַנקער, וואָס ער לאָזט אים אַראָפּ אין די תּוהמות. די דאָזיקע וואָרט-ממשלה איז זייער גנאָדיק צו אים. אַנשטאַט צו שלידערן אויפֿן פֿאַרמעט דאָס שווער-געפרוּוטע יסורימדיקע קול פֿון אַ צעבראַכענעם יידן-דור (ווי דאָס האָבן געטאַן, למשל, ביאַליק, קאַצענעלסאָן, יעקב גלאַטשטיין, אַהרן צייטלין און וילח"א חיים גראַדע), זינגט סוצקעווערס מוזע שוין איצטער פֿול מיט לויב

צום שיינעם ווונדערלעכן וואָרט, צו דער העלער, בליציקער העלזענערישקייט פֿון אַ שורה, צו דער אַנטפלעקונג פֿון אַן אייגענעם זיסן קערן אין דער ייִדישער פּאָעזיע, און ער סובֿי לימירט אַלץ מער דאָס מענטשלעכע, בלוטיקע געשריי צו אַ שגעונדיקער וועלט. ער דערווייטערט זיך פּאָעטיש פֿונעם צעבראַכענעם ייִדן-דור, (דאָס מיינט נישט, אַז ער טראָגט נישט אין זיך נאָך אַלץ דעם גיהנום פֿון דאַרטן), פֿון דער גניסטיקער ייִדן-העראַיק מיט זיין אונטערערדישער און דאָך הימלישער "געהיימשטאַט". ער נעמט-אויף דעם בראשית פֿון אַ נייער ייִדנוועלט, וואָס בליט פּייסאַזשיש אַנדערש אויף דער אַלטער, האַלב-טויטער, ייִדישער, אויפֿגעוואַכטער ערד. אַלץ ווערט ביי אים דאָ געמיסטערט מיט אַ כּמעט העלענישער באַווונדערונג פֿון שיינקייט. בופֿאַנס וואָרט "דער סטיל — איז דער מענטש" לאַזט זיך לייכט פּאַראַפֿראַזירן: דער פּאָעט סוצקעווער — דאָס איז זיין חידוש-וואָרט, דער קלאַסישער רויקער פֿערז, וואָס לייכט מיט זונען און כליפעט אין צעבראַ-כענע ייִדישע טראַף-אַטאַמען מיט זילבנטרערן.

אין די לידער פֿון טאַגבוך איז איצט אויך צו באַגעגענען אַ פּאַסטאָראַל-לויטערן און איינצייטיק עלעגישן ניגון, וואָס מיר געפֿינען נאָר ביי וועלטליריקער. דאָ שמיכלט צו אונדז טריב דער גרויסער מיסטעריעזער צייט-פּישוף אין זיין קאַסמֿי-שער פֿאַרוואַנדלונג. די אַ מיסטעריע ווערט דורכן פּאָעט עלעגיש-ליריש אַנטפלעקט אין, למשל, דריי ווינטערדיקע קלאַסיש-אויסגעקריצטע סטראַפֿעס. די צייט-רעטעניש פֿון דער קינדהייטוועלט וויל זיך אַליין אַנטבלויזן אין דער געבורט פֿון פּאָעטישן רעיון :

דערקלערן ? ווי אַזוי דערקלערן ?
די זון איז ניט געוואָרן קעלטער,
נאָר שמעלצן קאָן זי ניט קיין טרערן
און בלויז די קינדהייט ווערט ניט עלטער.

איר ברודער יוגנט איז צעטראָטן
ווי רויטע ווינטרויבן אין קעלטער.
שוין זילבערן די האַר ביים שאַטן
און בלויז די קינדזייט ווערט ניט עלטער.

די שנייען אירע און פֿיאלקעס
באַקומסטו ניט פֿאַר אַלע געלטער.
ס'ווערט אַלט איר קיניג און זיין מלכות
און בלויז די קינדזייט ווערט ניט עלטער.

אין דעם אמתן פאָעט עלטערט זיך קיין מאָל נישט דער געהיימער און ברכהדיקער קוואַל פֿון יצירה. זיין בראשית, אין אונדזער פֿאַל, הויערט אַרום די לייכטנדיקע שנייבערג פֿון דער קינדהייט. אַלע ערשטע טרערן, חלומות, גאַרונגען שטאַרבן קיין מאָל נישט אין זינגענדיקן האַרצן. אויך איצטער געפֿינט ער די איינציקע טרייסט אין די אותיות־פורחות, בעת די קינדהייט און די יוגנט זענען לאַנג שוין פֿאַרוועלקט. שוין זילבערן זיך שטאַרק די האַר און ס'ווערט אויך עלטער דער קינגליכער פֿאָעט אין זיין מלכות פֿון שיינקייט. ס'ווערט אָבער נישט אַלט זיין פֿישופֿדיק וואַרט, וואָס פֿלאַטערט אַרום אים און פֿון וואָס ער בויט אויס פֿאַר זיך און פֿאַר אונדז דעם קרישטאָליקן, שיינעם פֿאַליי פֿון חזיון און מיסטעריע אין דער מאַדערנער ייִדישער פֿאַעזיע.

צווישן די 65 לידער פֿון טאָגבוך (אַגבֿ : צי איז נישט די צאָל 65 אַ פֿאַרבאָרגענער, לייכטער רמז אויפֿן דערנענטערן זיך פֿונעם פֿאַעטס 65סטן געבוירן־טאָג ?) איז כמעט אין יעדן ליד פֿאַראַן אַ פֿראַבלעם, וואָס ווערט דורך אים אַרויסגעהויבן מיט די דינסטע ניואַנסן פֿון סימבאָליק און האַלב־מיסטישע טענער. אַט זענען בלוין עטלעכע פֿון די אַ באַרירטע אידעען און פֿראַבלעמען : צייַט — ווי אַ מיסטיש־איביקער פֿאַקטאָר ; מענטש־דייער — ווי אַ מעטאָפֿיזישער סוד ; דאָ און דאָרטן — ווי אַ הערמעטישער איינס, געפֿירט דורך דער האַנט פֿון דער אַלמאַכט ; ליבשאַפֿט און קינאה ; מלאכים און דעמאָנען ; גיל־גול הנשמות ; גניס און חומר ; די ערשטע סיבה און נאָך אומצאָליקע פֿראַבלעמען. אַברהם סוצקעווער איז צוגעקומען צו דער דערקענטעניש, אַז צווישן דער טראַגיק פֿון אונדזער פֿאַלק און דער תחיית־המתיםדיקער נאַציאָנאַלער געבורט, פֿירט ״אַ קדמונדיקער נביא, וואָס איז קיין מאָל ניט גע־שטאַרבן״. אין דעם פֿאַעטס זעונגען רוט אויך די גוטע רחמידיקע האַנט פֿון דער היסטאָריש־נאַציאָנאַלער און טראַנסצענדענטאַלער השגחה, וואָס וועט ״אויסלייזן פֿון תהום צו תהום די שמיכלען פֿונעם קרבן״. דאָס איז דער פֿאַעטישער האַניק פֿון אמונה און רחמים, דאָס זענען די געהיימע עלעקסירן פֿון פֿאַלקס־קיום, הגם דעם פֿאַעטס שורות זענען

קאפֿקאיש פֿאַרסמט מיט די שווערע נסיונות פֿון אונדזער דור. ער וויל נישט און קאָן נישט אַנטריבען פֿונעם עבר. ער פֿאַרנעמט ווי עס "פֿאַרוואַנדלען זיך אין אוי-ערן די אויסגעצאַנקטע יאָרן / און הערן פֿון אַן איילבערט-בלעטל דאָס געוויין פֿון מבול" (ז' 36). ער איז אין גאַנצן איבערגעגעבן צו די געהיימע כוחות פֿון ריינער ייִדישער גניסטיקייט. "פֿאַרוואַנדלען וועל איך צייט אין רוחניות, אַט איז מיין אידעע! / פֿאַרוואַנדלען וועל איך טויט אין לעבן; איך, דער לאַנג-פֿאַרלענדטער". (ז' 36) — רופֿט מיט ערלעכן פֿאַטאַס דער פֿאַעט. אָבער לסוף פֿון אַלע זיינע מעטאָפיזישע און מיסטישע רעיונות קערט ער זיך דאָך צוריק מיט גרויס בענקשאַפט צום ליכטיקן הומאַניזם, צום מענטשן, צום אַפֿאַטעאַז פֿאַר אַ גוטער האַפֿענונג. ער זינגט מיט גרויסער פֿרייד, אָבער אויך מיט טיפֿן צער, דאָס באַפֿרייערישע, טרענר-דיקע געזאַנג פֿון אונדזער אומגליקלעכן ייִדן-דור. דאָס ערשטע מאָל, דוכט מיר, געפֿינען מיר אין סוצקעווערס לידער פֿון טאַגבוך אזוי פֿיל וויינענדיקע שורות, אַנגעזאַפטע מיט טרערן אין אַלערליי נוסחאָות. דאָס ברענגט אים נאָך נעענטער צום ריינעם, אויסגעקלאָרטן און שטאַלץ-ייִדישן הומאַניזם. דער פֿאַעט אין אים וויינט. ער וויל נישט אויסבאַהאַלטן און פֿאַר-שעמען די מענטשלעכע טרער. אין די געהיימע פֿידלקלאַנגען הערט זיין אויער, גראָד ווי פֿונעם קאַסמאַס, פֿון די צעפֿאַלענע הימלען די "מוזיק פֿון טרערן" (ז' 37). וואָרעם "אַ קליינע טרער. זי לעשט זיך ניט אין ליידן און אין פֿריידן" (ז' 77).

אין דער שורה פֿון אונדזערע גרויסע ייִדישע פֿאַעטן זעט מיר אויס אַברהם סוצקעווער — פֿון דער ייִנגערער גענעראַ-ציע דיכטערס — צו זיין דער ערשטער (מיטן אויסנאַם פֿון ה. לייזיק), וואָס גלייט מיט זיינע רמ"ח אַברים אינעם יצירה-פֿייער ביז זיין לעצטן בלוטצעל, אָדער געפֿויררענעם אַטעם. אַפֿילו די פֿינצטערניש גופּא הערט קיין מאָל נישט אויף אין אים צו שפֿילן מיט דער "מוזיק פֿון טרערן". זיין פֿאַעטישער דיאַפּאַזאָן ברייטערט זיך אַלץ מערער אויס און איז איבערפֿול מיט גליקע חלומות. אַפֿילו "גניסטרע אויסגעוונגערטע" פֿירן זייער מלחמה אין זיין פֿריידיקער און טריבזעליקער מוזע. ער איז אומגעזעטיקט "צו קלאַנגען און צו שטימען" (ז' 39), בלאַנדזשענדיק אין זיין פרעהיסטאָרישן אורוואַלד, וווּ "פֿון גרינע היילן שורשען צווישן וואָרצלען גרינע טרערן" (ז' 39).

מיט פֿאַעטישער התמדה זינגט ער אויס זיין אַהבֿת-ייִדיש און אַהבֿת-ייִדן. ער ווייס, אַז צו "מיין אַפּגעברענטן אַלף-בית. ניטאַ צו אים קיין צווייטער" (ז' 40). אַ קרבן-גרייטקייט ליגט

אין זײַן בענקעניש אויפֿצודעקן דעם אור־הגנון פֿון יצירה. צוויי מלאכים ראַנגלען זיך אין אים: דער מלאך פֿון טריבער פֿינצטערניש און דער מלאך פֿון ליכטיק פֿייער — "און ביידע זענען הונגעריק און פֿאַר מײַן הונגער ווייניק" (ז' 40). אויך דער בליץ ברענגט אים די אַסאַציאַציע, אַז דאָס איז דער "אָפּגעברענטער אַלף־בית", ווייל — "דיין בליץ באַלויכט מיין פֿינצטערניש, דיין בליץ באַלויכט מײַן פֿייער", ביז "דער אָפּגעברענטער אַלף־בית נעמט ווידער יירן, יירן" (ז' 40).

אין איינס פֿון די לידער אינעם טאָגבוך איז פֿאַראַן די פֿאַלגנדיקע כאַראַקטעריסטישע שורה, וואָס וואַרפֿט אַ ליכט אויך אויף די עיקר־ספרוּזשינעס פֿון סוצקעווערס יצירה: "...אויך שרייב אין / ירושה־טאָגבוך, אַז צו אים געהערן מײַנע אוצרות". (אונטערגעשטראַכן דורך י. ש. — ז' 54). דאָס איז אַן אַנזאָג פֿון אַן אינטימסטן חשבו־הנפֿש בײַ אַ שאַפֿער און פֿון אַ קלאַרן וועג צו זײַן גרויסער פּאָעטישער ירושה. אין איר זענען פֿאַרקריצט די גסיסהדיקע שמייכלען, די נישט־אויסגעוויינטע טרערן, די גיהנומדיקע נסיונות און די טיף־דנאָיקע געשפּענסטיקייטן פֿון אַ ייִדן־דור, וווּ "ס'בלאַג־דושעט ווי אַ זונשטראַל אַן אַ זון דיין שמייכל / אין וואַלד פֿון אויסגעהאַקטע שאַטנס" (ז' 54). נישט אין איין סטראַפֿע אינעם טאָגבוך קומט צוריק די אידעע פֿון ירושה אין איר גלייביקן, שמייכלענדיקן המשך. און וואָס אַזוינס זענען סוצקעווערס אוצרות פֿון דער דאָזיקער ירושה? ער וועט "איבערלאָזן וועמען אַ ניט־אויסגעשעפּטן ברונעם", אַ ברונעם פֿון באַ־צויבערנדיקע זוניקע חזיונות, וווּ ס'וועלן אויפֿגיין "נײַע רינגען, פֿאַר אַ דאַרשט אַ זוניקן" (ז' 58). דאָס איז אין קווינטעסענץ דער גלייביקער, גרויסער אַפּטימיסטישער רוף צו די אַלע, וואָס זינגען שוין, אין עלעגישע הספּדים, די קדיש־עפיטאַפֿן צו די ייִדישע האַלב פֿאַרברענטע אותיות. ווער ווייס פֿון וואַנען ס'קומט צום פּאָעט דאָס דאָזיקע בטחונדיקע, שלי־חותדיקע, פֿייער פֿון אמונה, און די העראַיק פֿון זײַן ייִדיש וואַרט. אפֿשר קומט צו אים די אַ התלהבֿות פֿון פּאָעטישער אמונה, פֿון קאָסמישע השגחה־פּוחות און פֿון די אייביק־אומפֿאַרלענדטע, שוועבנדיקע אותיות־פורחות, וואָס לאָזן אים נישט אַנטרינען פֿון געטלעכן באַשאַף און פֿון די "שטראַ־מענדיקע וואַרצלען".

טרינקסט־אָן די וואַלקנס און זיי שענקען דיר צוריק אַ רעגן. און אויב דו פֿאַלסט אַרײַן אין ים, איז נאָר פּדי זאָלסט קאַנען יונגטייכיק שפּאַנען ווייטער אויף ממשותדיקער ערד און בלייבן וווּ דו ביסט און שלאָגן שטראַמענדיקע וואַרצלען.

די שטרעמענדיקע וואַרצלען שלאָגן הילכעוודיקער, נענטער,
זיי שלאָגן שוין אַצינד אין מינע אָדערן, אין האַרצן.
כ'בין אויך אַ סודותדיקער טיך און יעדע רגע אַנדערש
דער נאַמען מינער, נאָר ניטאָ פאַר מיר אַזוי פֿיל נעמען.

59 ז'

ביים פֿאַרענדיקן לייענען די לידער פֿון טאַגבוך (לאַ אַבוש
ואודה — אפֿשר פֿינף מאָל) האָב איך געהאַט דאָס נישט־
אילוואַרישע געפֿיל, אַז דאָס דאָזיקע, אין קליינעם
היקף מאַגערע לידער־ביכל — אין אַ שטיל־באַשיי־
דענעם פֿאַרמאַט — מיט אויטאָפֿאַרטעטישע צייכענונגען
— שטעלט מיט זיך פֿאַר אַ גרויסן אידעע־קווערשניט
און אַן אומגעהייערקייט פֿון יצירה־עסענץ פֿון אַלע זיינע ביז
איצט דערשינענע ווערק, בתּוכם אויך זיין מקורותדיקע פֿאַע־
טישע פֿראַגע, וווּ ער באַלעבט די אומקום־תּקופֿה מיט אַן
אפֿאַקאָליפּטיש־פֿאַנטאַסטישן רעאַליזם. אָבער על־יכולם מוז
מען אונטערשטרייכן, אַז אַחוץ דעם קאַנצענטראַט אין די
לידער פֿון טאַגבוך, אַחוץ די פֿיל־קלינגעוודיקע און פֿיל־
קאָליריקע וויזועלע קאַנסטרוקציעס און די הויכע דערגרייכונג־
גען אין זיינע שוין באַקאַנטע ווערק — באַגעגענען מיר אין
דאָזיקן טאַגבוך נאָך אַ פֿאַעטישן געווירץ, נעמלעך: "פֿאַראַן
אַ היילנדיקער טעם פֿון גאָט־געבענטשטע קלאַנגען" (ז' 44).

און די אַלע פֿאַרפֿישופֿטע קלאַנגען און זייער "היילנדיקער
טעם" האָבן אַן אומרויקע, גייסטיקע העראַזיק און אַן אַלץ מער
געשטיגערטן עקסטאַז. זיי גייען אָבער נישט אַוועק פֿון אַ
ריינער פֿאַרנונפֿט, וואָס מיר געפֿינען נאָר ביי גרויסע
פֿאַעטישע בעלי־יצירה. דאָס אַלץ שאַפֿט פֿאַר אונדז אַ ליכטיקן
ניגון פֿון אַן ערדיש און הימליש קיניגרייך "פֿון גאָט גע־
בענטשטע קלאַנגען". מען קאָן זאָגן, אַז סוצקעווערס אויפֿ־
נעמען פֿאַעזיע איז ווי אַ ריינ־רעליגיעזער אַקט, אַ הייליקער
מיטאַס, וואָס איז אויפֿגעשטאַנען צום לעבן פֿונעם תּהום און
אַכזריות. פֿאַעזיע איז פֿאַר אים דער שם־המפֿורש צו אַלע
ערדישע און הימלישע רעטענישן. דער דאָזיקער שם־המפֿורש
באַפֿרייט אים פֿון ייאוש, פּחד און לעבנסגרויל. אויך אונדז
באַפֿרייט ער פֿון אַלע טראַומאַטישע קלעפּ און שענקט אונדז
אַן אינטימע פֿרייד, פֿדי צו זען די וועלט אין אַ ניי־פֿישופֿדיק
געשטאַלט און אין בראשית־גרענעצן. צוזאַמען מיט אים
שטייגן מיר אין דער באַגייסטערונג, אין אַ האַרמאָנישער
גליקעליקייט, וואָס נאָר קוואַליק־זיסע פֿאַעזיע איז מסוגל
אונדז צו פֿאַרשאַפֿן.

און אויב ס'איז נאָך פֿאַרבליבן דער קוואַל פֿונעם וויטאַלן געהיימען כוח פֿון אַ נאַציאָנאַל־היסטאָרישער באַשערטקייט פֿון ייִדיש־לשון, אויב ס'רוט אויף אונדז די פֿאַעטישע השגחה, וואָס שיצט דעם גורל פֿון די האַלב־פֿאַרלענדטע צוויי און צוואַנציק ייִדישע אותיות — רופֿן מיר צום פֿאַעט און צו אַלע בעלי־יצירה: זינט אונדז וויטער מבֿשר גרויסע פֿאַעטישע מעשים, און שיינקייט זאָל רוען צווישן די חלומדיקע שורות. נישט בלויז פֿאַר אונדז, די צום מייסטן געטראָפֿענע און פֿאַר־שעמטע, נייערט אויך פֿאַר די, וואָס וועלן קומען נאָך אונדז איבערנעמען די ירושה — מיט חלום, תפֿילה און אמונה אין דער אומפֿאַרלענדטער שיינקייט פֿון ייִדיש־לשון. וואָרעם פֿון די קדמונים אָן ביז צו אונדזערע טעג איז די שיינקייט און דער אידעע־גלי פֿאַרבליבן דער עיקר־יסוד פֿון יעטוועדער מענטשלעכער באַגריסטערונג. און אַזוי ווערט אויך איצטער אונדזער באַגריסטערונג באַגלייט מיטן פֿייער, ליכט און גלויבן אין דער מיסטעריע, וואָס הייסט: אומשטאַרביקע, גרויסע יצירה אין ייִדיש־לשון. זאָל דער זכות פֿון די נאָר־טליגענדיקע הייליקע אותיות אונדז אַלעמען ביישטיין און זיין פֿאַר אונדז אַ שיינער לעבנספֿאַדעם, וואָס וועט זיך קיין מאָל נישט איבעררײַסן. און צוזאַמען מיטן פֿאַעט פֿליסטערן מיר זיינע שורות:

אַ בינענזשום אין אַונט איז דער פֿאַדעם
פֿון דיר צו מיר. מיר זעען אים און הערן.
און ס'הערט ניט אויף בן־אָדם זיין בן־אָדם,
געבענטשט מיט ערשטן און מיט לעצטן שטערן.

ביכער פֿון ישעיהו שפיגל

יִיִדִישׁ :

מיטן פנים צו דער זון — לידער. פֿאַרלאַג "אַלפֿאַ", לאַדזש, 1930
מלכות געטעג — נאָוועלן. פֿאַרלאַג "דאָס נייע לעבן", לאַדזש, 1947
שטערן איבערן געטעג — נאָוועלן. פֿאַרלאַג "יידן. פֿאַלקס־ביבליאָטעק"
בני דער אַרגאַניזאַציע פֿון די פּוילישע יידן אין פֿראַנקרײך, 1948
מענטשן אין תּהום — נאָוועלן. פֿאַרלאַג "איקוף", בוענאַס־אַירעס, 1949
און געוואָרן איז ליכט — לידער. פֿאַרלאַג "ייד־ש־בוך", וואַרשע־
לאַדזש, 1949

ליכט פֿונעם אָפּגרונט — נאָוועלן. פֿאַרלאַג "ל. מ. שטיין פֿאַלקס־
ביבליאָטעק" ביים אַלוו. ייִדישן קולטור־קאָנגרעס פֿאַראייניקט
מיט "ציקאַ", 1955

די בריק — נאָוועלן. פֿאַרלאַג "י. ל. פּרײַץ", תּל־אַבֿיבֿ, 1963
פֿלאַמען פֿון דער ערד — ראַמאַן. פֿאַרלאַג "ישראל־בוך", תּל־אַבֿיבֿ,
1966

שטיגן צום הימל — ראַמאַן. פֿאַרלאַג "י. ל. פּרײַץ", תּל־אַבֿיבֿ, 1966
געשטאַלטן און פּראָפּילן — ליטעראַרישע עסייען — ערשטער בוך
פֿאַרלאַג "המנורה", תּל־אַבֿיבֿ, 1971

די קרוין — דערציילונגען. פֿאַרלאַג "ישראל־בוך", תּל־אַבֿיבֿ, 1973
שטערן ליכטן אין תּהום — געזאַמלטע דערציילונגען, צוויי בענד.
פֿאַרלאַג "ישראל־בוך", תּל־אַבֿיבֿ, 1976

צווישן תּוּ און אַלף — געזאַמלטע לידער. פֿאַרלאַג "ישראל־בוך",
תּל־אַבֿיבֿ, 1978
צוויי דערציילונגען * שני סיפורים — מיִידישׁ : מרדכי אמיתי. פֿאַרלאַג
"ישראל־בוך", תּל־אַבֿיבֿ, 1978

ע ב ר י ת :

מלכות גיטו — סיפורים. תּרגם : א. ד. שפיר, מבוא : ד. סדן. הוצאת
הקיבוץ המאוחד, תּל־אבֿיבֿ, 1952
ערומים בטרם שחר — רומן. תּרגם : א. ד. שפיר. הוצאת ספרית
פועלים, תּל־אבֿיבֿ, 1968

אור מעמקי תּהום — ל"ו סיפורי שואה. תּרגמו : א. ד. שפיר, בנימין
טנא, הקדמה : ד. סדן. סוף דבר : י. גלאַטשטיין. הוצאת י. ל. פּרײַץ,
תּל־אבֿיבֿ, 1969

מדרגות אל השמים — רומן. תּרגם : א. ד. שפיר. הוצאת עם עובד,
ספריה לעם, תּל־אבֿיבֿ, 1970

הגשר — סיפורים. תּרגם : נפתלי גינתון. הוצאת ספרית פועלים,
תּל־אבֿיבֿ, 1974

האשמורת השלישית — סיפורים. תּרגמו : מ. אמיתי, נ. גינתון. הוצאת
הקיבוץ המאוחד, תּל־אבֿיבֿ, 1976
שני סיפורים * צוויי דערציילונגען — תּרגם : מרדכי אמיתי. הוצאת
"ישראל־בוך", תּל־אבֿיבֿ, 1978

פֿאַרנצייזיש :

LES FLAMMES DE LA TERRE (פֿלאַמען פֿון דער ערד)
Traduit : Rachel Ertel ; Editions Gallimard, 1973